

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Iris Sandelin

TYÖPAPERI

Osallisuus Vantaan kuntouttavassa työtoiminnassa

Selvitys asiakkaiden kokemuksista

TYÖPAPERI 13/2014

Iris Sandelin

Osallisuus Vantaan kuntouttavassa työtoiminnassa

Selvitys asiakkaiden kokemuksista

**TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS**

© Kirjoittaja ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-302-164-8 (verkkojulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-164-8>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2014

Tiivistelmä

Iris Sandelin. Osallisuus Vantaan kuntouttavassa työtoiminnassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 13/2014. 34 sivua. Helsinki 2014. ISBN 978-952-302-164-8 (verkkojulkaisu)

Tämän selvityksen tavoitteena on selvittää, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kokevat palvelun. Kokemusten perusteella hahmotellaan asiakkaiden osallisuutta palvelussa. Tutkimuskysymyksiä on kaksi. Toisaalta kysytään asiakkaan kokemuksia ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista. Tietääkö asiakas, että hänelle on laadittu aktivointisuunnitelma, ja tunteeo hän sen sisällön? Mitä kautta asiakas on ohjautunut kuntouttavaan työtoimintaan? Millaisia odotuksia hänellä on ollut kuntouttavasta työtoiminnasta ja millaisia tavoitteita asiakas on asettanut toiminnalle ennen sen alkua? Toinen tutkimuskysymyksistä tarkastelee asiakkaan näkemyksiä toiminnan vaikutuksista. Vastaako toiminta tavoitteita, joita asiakas ennen toiminnan alkua sille asetti? Kokemuksia omista siirtymämahdollisuuksista selvitetään kysymällä, minne asiakas näkee kuntouttavan työtoiminnan jälkeen siirtyvänsä. Lisäksi asiakkaat saavat tuoda esille kehittämisehdotuksia toiminnan kehittämiseksi.

Selvitys toteutettiin Vantaalla. 60 asiakkaalle lähetettiin ohjaajien kautta kyselylomake, joka palautettiin suljetussa kirjekuoressa. Vastaajat olivat sijoitettuna työpajoille ja integroituihin toimipaikkoihin. 42 lomaketta palautui. Selvitys pohjautuu kyselyvastauksiin sekä muuhun aihealuetta käsittelevään kirjallisuuteen. Selvityksen pohjaksi tehtiin kirjallisuuskatsaus, joka käsittelee asiakaskokemuksia kuntouttavassa työtoiminnassa. Osallisuuden käsittely pohjautuu osallisuuden kolmioon, jossa osallisuus on jaettu kolmeen ulottuvuuteen; taloudelliseen, yhteisölliseen ja toiminnalliseen osallisuuteen. Having kuvaa oikeutta riittävään toimeentuloon ja turvallisuuteen, belonging kuulumista ja jäsenyyttä yhteiskunnassa ja yhteisöissä ja acting asiakkaan mahdollisuuksia vaikuttaa itse omaan palveluunsa. Jokaisella ulottuvuudella on oma, syrjäytymisen vastinparinsa.

Vastaajista valtaosa on yli 25-vuotiaita, matalasti koulutettuja ja työntekijäammateissa työskennelleitä ihmisiä. Yli puolella vastaajista ei ole ammattia. Työpajoille on sijoitettu hieman yli puolet vastaajista, loput työskentelevät integroiduissa toimipaikoissa. Työtehtävät liittyvät useimmin remontti- ja huoltotöihin sekä erilaisiin avustaviin työtehtäviin. Asiakkaat odottavat sekä työllistymistä että elämänhallintaa. Tavoitteet vastaavat odotuksia ja liittyvät työelämän harjoitteluun ja tekemisen saamiseen, elämänrytmiin sekä työllistymiseen. Asiakkaat kokevat toiminnan vastanneen varsin hyvin tavoitteitaan. Kuntouttava työtoiminta on tuonut asiakkaiden elämään rytmiä, ja se on virkistänyt asiakkaita. Sosiaaliset taidot ja kontaktit ovat lisääntyneet, asiakkaat ovat saaneet mielekästä tekemistä ja kokevat oppineensa uutta. Lisäksi terveydentila vaikuttaa parantuneen ja päihteidenkäyttö vähentyneen. Asiakkaat vaikuttavat keskimäärin tyytyväisiltä kuntouttavaan työtoimintaan. Toiminnan päätyttyä monet näkevät työllistyvänsä ja siirtyvänsä opiskelemaan. Osa näkee siirtyvänsä johonkin työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen, osa pysyvänsä työtömänä työnhakijana. Jotkut katsovat siirtyvänsä eläkkeelle. Kehittämisehdotuksina toivottiin etuuksien ja toimintarahen kehittämistä, toiminnan parempaa työelämään suuntautumista, toimintatapojen kehittämistä työtoimintapaikalla sekä parannusta rakenteisiin. Lisäksi kommenttien yhteydessä nousi esille toive yksilöllisemmästä palvelusta ja ohjauksen kehittämisestä.

Asiakkaiden osallisuus vaikuttaa toteutuvan vaihtelevasti. Erityisesti yhteisöllinen-ulottuvuus vaikuttaa toiminnan myötä vahvistuvan. Asiakkaat saavat tekemistä ja tuntevat kuuluvansa jonnekin. Myös acting-ulottuvuus vaikuttaa monen kohdalla vahvistuvan. Elämänhallinta lisääntyy, ja asiakkaat virkistyvät. Kokemus omista mahdollisuuksista toimia paranee. Having-ulottuvuus vaikuttaa toteutuvan heikoiten. Vaikka osa kokee kuntouttavan työtoiminnan parantaneen taloudellista tilannettaan, kokee osa toiminnan taloudellisen puolen epäoikeudenmukaiseksi. Kokemus ilmaisesta työstä ei lisää osallisuuden tunnetta.

Kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen tulee tulevaisuudessa kiinnittää entistä enemmän huomiota. Asiakasmäärät ovat tasaisesti kasvaneet, ja niiden ennustetaan tulevaisuudessa kasvavan. Lisäksi asiakkaiden keskeyttämisprosentti on korkea. Jotta toiminta vastaisi sille asetettuihin tavoitteisiin, tulisi sitä kehittää paremmin näitä tavoitteita vastaavaksi.

Avainsanat: kuntouttava työtoiminta, osallisuus, aktivointi

Abstract

Iris Sandelin. Osallisuus Vantaan kuntouttavassa työtoiminnassa [Survey of clients in rehabilitative work experience]. National Institute for Health and Welfare (THL). Discussion paper 13/2014. 34 pages. Helsinki 2014. ISBN 978-952-302-164-8 (online publication)

The purpose of this survey is to find out how clients in rehabilitative work experience feel about the service. Clients' experiences serve as the basis for a discussion on the inclusion of clients in the service process. There are two research questions. One deals with clients' experiences before a period of rehabilitative work experience. Do clients know they have been devised an activation plan, and do they know what it contains? What are the channels through which clients enter the activity? What kind of expectations do they have of rehabilitative work experience, and what kind of objectives have they set for the activity before it begins? The other research question deals with clients' views on the effects of the activity. Does the activity meet the objectives set by the clients? Clients' experiences of transition opportunities are also examined by asking where clients see themselves after a period of rehabilitative work experience. Clients are also encouraged to bring forward their ideas on how the service should be developed.

The survey was carried out in Vantaa. Social instructors were given a questionnaire and distributed it to 60 clients, who returned the completed questionnaire in a sealed envelope. Altogether 42 responses were obtained from respondents who were placed in workshops and integrated workplaces. This survey is based on the responses and related literature on the subject. A literature review on the topic of clients' experiences of rehabilitative work experience was conducted to serve as the basis for this survey. The concept of inclusion is approached from the perspective of the "inclusion triangle," which suggests that inclusion consists of economic, communal and functional inclusion. *Having* refers to right to a decent income and security, *belonging* refers to belonging and membership in society and communities, and *acting* refers to the client's ability to affect their own service. Each dimension has its own counterpart of exclusion.

The majority of respondents are over 25 years of age, have a low education level, and have previously worked in blue-collar trades. Over half of the respondents do not have an occupation. A little over half of the respondents are placed in workshops and the rest work in integrated workplaces. Tasks are most often related to renovation and maintenance work or assisting in different tasks. Clients expect both employment and life management skills. The objectives are consistent with expectations, and they are related to practicing work-related skills, having something to do, rhythm of life, and finding employment. Clients feel that the activity is well consistent with their objectives. Rehabilitative work experience has brought a rhythm to the lives of the clients, and that has invigorated them. Social skills and contacts have increased, clients have something meaningful to do, and they feel that they have learned something new. Furthermore, their health seems to have improved and the use of intoxicants decreased. On average, clients seem content with rehabilitative work experience. After the activity, many of them see themselves working or studying. Some of them believe that they will undergo a transition to employment policy measure, whereas some believe that they will maintain the status of an unemployed job seeker. Some clients reckon that they will retire. Development suggestions dealt with developing rehabilitative work benefit and other benefits, making activities more workplace-oriented, developing ways of organizing activities, and improving structures. In addition, clients hoped for a more individual service and development of guidance.

The inclusion of clients seems to be realized to varying degrees. Especially the communal dimension seems to be associated with rehabilitative work experience. Clients have something to do and they feel a sense of belonging. Also the acting dimension seems to increase for many. Life management improves and clients feel refreshed. Their sense of functional capacity increases. The having dimension seems to have increased the least. Although some feel that a period of rehabilitative work activities has improved their financial situation, some consider the financial aspect unfair. An experience of free work does not increase the sense of inclusion.

More attention should be paid to the organization of rehabilitative work experience in the future. The number of clients has steadily increased, and it has been estimated to increase in the future. In addition, the

discontinuation rate among clients is high. Experience should be developed to better achieve the goals that have been set for it.

Keywords: rehabilitative work experience, inclusion, activation

Sisällys

Johdanto	9
Selvityksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	9
Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja kuntouttava työtoiminta	11
Kuntouttava työtoiminta osana aktiivista sosiaalipolitiikkaa	12
Menetelmä	13
Kuntouttava työtoiminta Vantaalla	14
Asiakaskunnan rakenne ja toiminnan volyymit	14
Järjestämistapa	16
Tutkimusaineiston esittely ja tulokset	18
Tutkimusaineisto	18
Taustatietoa osallistujista	18
Sukupuoli, ikä, siviilisääty	18
Koulutusaste ja ammatti	19
Työtoimintapaikka, kesto sekä työtehtävät työtoimintapaikassa	19
Aineiston analyysi	20
Asiakaskokemukset aktivoinnista sekä kuntouttavasta työtoiminnasta	21
Kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuminen ja aktivointisuunnittelu	21
Asiakkaiden odotukset ja toiminnalle asetetut tavoitteet	21
Vaikutukset asiakkaan elämäntilanteelle	23
Minne asiakas näkee kuntouttavan työtoiminnan jälkeen siirtyvänsä?	24
Kehittämisehdotukset kuntouttavalle työtoiminnalle	25
Osallisuuden toteutuminen kuntouttavassa työtoiminnassa	27
Johtopäätökset	29
Pohdinta	31
Lähteet	33

Johdanto

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalipalvelua, jonka tavoitteena on edesauttaa pitkään työttömänä olleen henkilön työllistymistä takaisin avoimille työmarkkinoille, pääsyä koulutukseen tai siirtymistä työ- ja elinkeinoviranomaisen tarjoamaan julkiseen työvoimapalveluun (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 1§). Toiminta on osa aktiivista sosiaalipolitiikkaa, jolla pyritään edistämään vaikeasti työllistyvien kansalaisten hyvinvointia sekä ehkäisemään sosiaalista syrjäytymistä (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7). Ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista tulee henkilölle tehdä aktivointisuunnitelma asiakkaan ja viranomaisen yhteistyönä.

Tämän selvityksen tavoitteena on selvittää asiakaskokemuksia kuntouttavassa työtoiminnassa. Pyrkimys asiakasosallisuuden kehittämiseen on viime vuosina korostunut asiakkaan aktiivista osallistumista korostavan puhutavan myötä (esim. Toikko 2006). Pyrkimys heijastuu myös työllisyyspalveluihin. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön heikossa työmarkkina-asemassa olevien työelämäosallisuutta pohtinut työryhmä esitti vuonna 2011, että asiakasosallisuutta tulisi lisätä TE-hallinnossa ja kunnissa. Näin palvelusta olisi mahdollista luoda asiakkaalle mahdollisimman tarkoituksenmukainen. (Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia 2011, 27.)

Selvityksen pohjaksi tehtiin kirjallisuuskatsaus, joka käsittelee asiakaskokemuksia kuntouttavassa työtoiminnassa. Asiakaskokemuksia palvelusta ja aktivointisuunnitelman laatimisesta ei ole tutkittu riittävästi. Monet selvitykset tarkastelevat viranomaisten näkemyksiä toiminnan onnistumisista ja haasteista. Vaikka viranomaistieto on tärkeää palvelun kehittämiseksi, on todellisten asiakasvaikutusten esiin saaminen mahdollista vain kysymällä kokemuksia suoraan asiakailta.

Selvityksen ajankohtaisuus korostuu nykyisessä työllisyystilanteessa. Työttömyys ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyys yleistyvät ja kasaantuvat entistä enemmän tietyille väestöryhmille. Tämä heijastuu myös kuntouttavaan työtoimintaan. Elokuussa 2013 julkaistussa työllistymistä tukevaa toimintaa, työtoimintaa sekä työhönvalmennusta sosiaalihuollossa tarkastelevassa kuntaraportissa ennustettiin kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärien tulevaisuudessa kasvavan (Klem 2013, 60).

Asiakasmäärien kasvaessa tulee kuntouttavan työtoiminnan tavoitteita miettiä yhä tarkemmin. Toiminnan yhteiskunnallisena tavoitteena on edesauttaa työttömän työllistymistä avoimille työmarkkinoille tai pääsemistä koulutukseen. Vaikuttavuuden kannalta tulisi selvittää asiakkaan kannustimet osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Mikä asiakasta motivoi toiminnassa? Asiakkaiden kannustimien huomioiminen mahdollistaa asiakkaan tavoitteiden ja kuntouttavan työtoiminnan paremman vastaavuuden. Näin myös asiakasosallisuus palvelussa voi toteutua. Asiakkaiden osallisuus palvelussa edesauttaa kaikkien toimijoiden tavoitteiden toteutumista.

Selvityksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Selvityksen tavoitteena on selvittää asiakaskokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. Björklund ja Hallamaa (2013) esittävät, että yhteiset intressit ja kannustaminen lisäävät yksilön motivaatiota. ”Aktivointipolitiikka, joka pitää ihmistä kohteen sijaan kumppanina ja ottaa hänen lähtökohtansa, resurssinsa ja intressinsä aidosti huomioon, voi osoittautua kaikkein kestävimmäksi, eettisimmäksi ja kustannustehokkaimmaksi”. Kirjoittajien mukaan yhteiskuntapoliittinen kannustaminen on sitä tehokkaampaa mitä lähempänä yhteiskunnalliset ja yksilölliset intressit toisiaan ovat. (Mt., 169.) Selvitystä voidaan hyödyntää kuntouttavan työtoiminnan asiakaslähtöisemmässä kehittämisessä, jolloin toimintaan ohjatut resurssit on mahdollista hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla.

Tutkimuskysymyksiä on kaksi. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään selvittämään, miksi asiakas osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan. Mitä kautta asiakas on toimintaan ohjautunut? Asiakkaan osallisuutta aktivoinnissa pyritään selvittämään kysymällä, tietääkö asiakas, että hänelle on tehty aktivointisuunnitelma sekä tuntee ko hän sen sisällön. Syitä asiakkaan osallistumiseen haetaan lisäksi kysymällä, mitä odotuksia asiakkaalla on ollut kuntouttavasta työtoiminnasta ja millaisia tavoitteita hän on asettanut toi-

minnalle ennen sen alkua. Toinen tutkimuskysymyksistä tarkastelee asiakkaan kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksista. Vastaako toiminta asiakkaan sille asettamia tavoitteita? Asiakkaan näkemyksiä palvelun mahdollisuuksista kuvastaa asiakkaan näkemys siitä, minne hän näkee toiminnan jälkeen siirtyvänsä. Lopuksi kysytään, tulisiko kuntouttavaa työtoimintaa asiakkaiden mielestä kehittää ja jos, niin kuinka he sitä kehittäisivät.

Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja kuntouttava työtoiminta

Jotta kuntouttavan työtoiminnan tavoitteiden ja sen roolin ymmärtäminen on mahdollista, tulee toimintaa tarkastella aktivoinnin yleisemmässä kontekstissa. Aktivointia korostava sosiaalipolitiikka nousi eurooppalaisen sosiaali- ja työllisyyspolitiikan keskiöön 1990-luvulla. Aktivoinnin ja workfare-politiikan juuret tulevat 1970-luvun Yhdysvalloista. (Ala-Kauhaluoma 2005, 42.) Aktivoinnin asema on Euroopan unionin myötä vahvistunut. Aktivointi vastaa EU:n työllisyysstrategiaa, ja sitä toteutetaan kansallisin painotuksin Euroopassa samansuuntaisena. Perusteiltaan se on talous- ja työllisyyslähtöistä. Paikallistoimijoiden, erityisesti kuntien, lähdeyttä toimintaan mukaan, myös aktivoinnin sosiaalipoliittinen luonne on noussut esille. (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7.)

Aktivoinnin kolme keskeistä piirrettä ovat yksilöllinen lähestymistapa, työn korostaminen ja sopimuksellisuus. Työttömyyttä pidetään yksilöllisenä ongelmana, ja työttömyyttä pyritään integroimaan yksilöllisten työllistymisratkaisujen avulla työmarkkinoille. (Serrano Pascual 2007, 14 - 15.) Aktivointi on muuttanut yksilön ja yhteiskunnan suhteita, sillä aktivointi ja sen mukanaan tuomat velvoitteet koskevat yksittäistä ihmistä. Uudistuksilla pyritään parantamaan yksilön soveltuvuutta avoimille työmarkkinoille tai koulutukseen. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 9.) Timo Toikko (2006) on nostanut artikkelissaan esille Peter Beresfordin (2001) havainnon siitä, että aktivointi tapahtuu vain yhteen suuntaan. Aktivoinnilla pyritään muuttamaan asiakasta, ei instituutioita. Instituutioiden rakenteiden ja toiminnan kehittäminen tapahtuu asiakkaasta riippumatta. (Mt., 13.) Aktivoinnilla ei pyritä esimerkiksi työmarkkinoiden rakenteellisen tilanteen muuttamiseen (Keskitalo & Karjalainen 2013, 9).

Työn korostaminen näkyy palkkatyön korostuksena. Deacon (2002) on Ala-Kauhaluoman (2005) mukaan kuvannut, että ”aktivointipolitiikassa on kysymys paitsi työttömyyden hoidosta myös hyvinvointipolitiikan reformista sekä työn ja sosiaaliturvan uudesta suhteesta (42). Työssäkäyntiä pidetään ensisijaisena ratkaisuna ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyttä ei-toivottavana tilanteena (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7). Tavoitteena on palauttaa työttömät työhön ja pois vastikkeettomasta sosiaaliturvasta. Tämän katsotaan vähentävän sosiaaliturvakustannuksia sekä lieventävän työttömyyden kielteisiä vaikutuksia. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 26.) Toimien tavoitteena on, että aktivointitoimenpiteisiin osallistuttuaan työttömät aktivoituvat takaisin työmarkkinoille tai koulutukseen. Jos työtön kieltäytyy aktivoinnista, laitetaan hänen työttömyysturvansa karenssiin tai vähennetään toimeentulotuen määrää. (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7.)

Sopimuksellisuus viittaa puolestaan yksilön sitouttamiseen (Serrano Pascual 2007, 14 - 15.). Julkisen tahon tehtävä on auttaa yksilöä auttamaan itseään. Tätä varten osapuolet laativat sopimuksen, jolla toimijat määrittelevät vastuut ja velvollisuudet. Ajatuksena on, että palvelun ollessa molempien osapuolten yhdessä laatima ja asiakkaan yksilöllistä tilannetta vastaava, palvelee se paremmin palvelun tarvetta. Pyrkimyksenä on sitouttaa asiakas paremmin oman sopimuksensa sisältöön. (Eichenhofer & Westerveld 2005.) Lähtökohdana on ajatus tasaveroisesta sopimuksesta. Tämä ei aktivoinnin tapauksessa kuitenkaan usein toteudu. (Eichenhofer & Westerveld 2005, Serrano Pascual 2007, 14 - 15.) Suomalainen esimerkki aktivoinnin sopimuksellisuudesta on ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista laadittava aktivointisuunnitelma (Keskitalo & Karjalainen 2013, 9).

Piirteiden lisäksi aktivoinnissa voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta, työlähtöinen lähestymistapa (”work first”) sekä inhimillistä pääomaa tarkasteleva (human capital) lähestymistapa. Niitä voidaan kuvailla myös aktivoinnin kovemmaksi ja pehmeämmäksi linjaksi. (Theodore & Peck 2000, 84 - 85, Hvinden 2007, Keskitalo & Karjalainen 2013, 11 - 12.) Työlähtöinen lähestymistapa korostaa erityisesti työn ensisijaisuutta ja asettaa työttömälle velvoitteita. Inhimillisen pääoman lähestymistapa korostaa puolestaan työttömän sosiaalisten ja ammatillisten taitojen tukemista sekä lähtökohtaisesti vapaaehtoista sijoittumista työelämään. (Ks. esim. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, Karjalainen 2008, Julkunen 2008, Tammelin 2010.) Vappu Karjalainen (2008) on esittänyt, että edellä mainittujen lisäksi tarvittaisiin ”elämä ensin” (life first) -lähestymistapaa erityisesti vaikeasti työllistyvien tukitoimia koskien. Pyrkimyksenä olisi työ- ja toimintakyvyn vahvistami-

nen sekä sosiaalinen kuntoutuminen. Elämä ensin -lähestymistapa sopisi erityisesti vajaakuntoisten ja vammaisten työllistämiseen, mutta sitä voitaisiin soveltaa myös muihin vaikeimmin työllistettäviin. (Mt., 14.)

Kuntouttava työtoiminta osana aktiivista sosiaalipolitiikkaa

Vuonna 2001 voimaantunut laki kuntouttavasta työtoiminnasta edustaa aktivoivaa sosiaalipolitiikkaa Suomessa. Kuntouttavalla työtoiminnalla tarkoitetaan ”kunnan järjestämää toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle, ja jossa ei synny virkasuhdetta eikä työsuhdetta henkilön ja toimintaa järjestävän tai toteuttavan tahon välille” (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2§).

Lakiesitys kuntouttavasta työtoiminnasta liittyi pyrkimykseen nostaa työllisyysastetta sekä ehkäistä syrjäytymistä ja köyhyyttä. Lain tarkoitus oli vastata pitkään jatkuneeseen aktivointia korostavaan keskusteluun. Työn merkitystä korostettiin sekä toimeentulon lähteenä että keinona ehkäistä syrjäytymistä. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 22.) Lakia valmisteltaessa havaittiin, että monet pitkäaikaistyöttömistä ovat sekä työhallinnon että kunnan sosiaalitoimen asiakkaita. Vastuu lain toteuttamisesta ohjautuikin kuntien sosiaalitoimelle, ja aktivointiehdot kytkettiin toimeentulotukeen. Vaikka vastuu aktivoinnista on kunnilla, tulee sitä toteuttaa yhteistyössä työhallinnon kanssa. (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7.) Työvoimapalvelukusten perustamisen myötä kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen on siirtynyt niiden vastuulle paikkakunnilla, joilta keskus löytyy.

Kuntouttava työtoiminta on toissijainen tukimuoto. Asiakkaalle tulee ensisijaisena tukimuotona tarjota työvoimapolittisia toimenpiteitä silloin, kun se on mahdollista. Vain asiakkaat, joiden työllistyminen vaatii kuntouttavaa työtoimintaa, tulisi ohjata toiminnan piiriin. (Hallituksen esityksen mietintö StVM 46/2009 vp – HE 194/2009 vp.) Lain astuttua voimaan määritettiin toiminta velvoittavaksi vain alle 25-vuotiaille. 25 vuotta täyttäneille kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista. Vuonna 2010 toiminta kuitenkin ulotettiin velvoittamaan myös 25 vuotta täyttäneitä. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta.)

Asiakkaalle tulee tehdä aktivointisuunnitelma ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista. Laki velvoittaa laatimaan suunnitelman kunnan, työ- ja elinkeinotoimiston sekä asiakkaan yhteistyönä (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 5§). Aktivointisuunnitelmaan kirjataan ”henkilön koulutusta ja työuraa koskevat tiedot, arvio aikaisempien julkisten työvoimapalvelujen vaikuttavuudesta, arvio aikaisempien työllistymissuunnitelmien ja kunnan tekemien henkilöä koskevien suunnitelmien toteutumisesta sekä toimenpiteet, jotka voivat olla työtarjouksia, muita julkisia työvoimapalveluja, kuntouttavaa työtoimintaa, muita sosiaalipalveluja sekä terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluja” (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 8§).

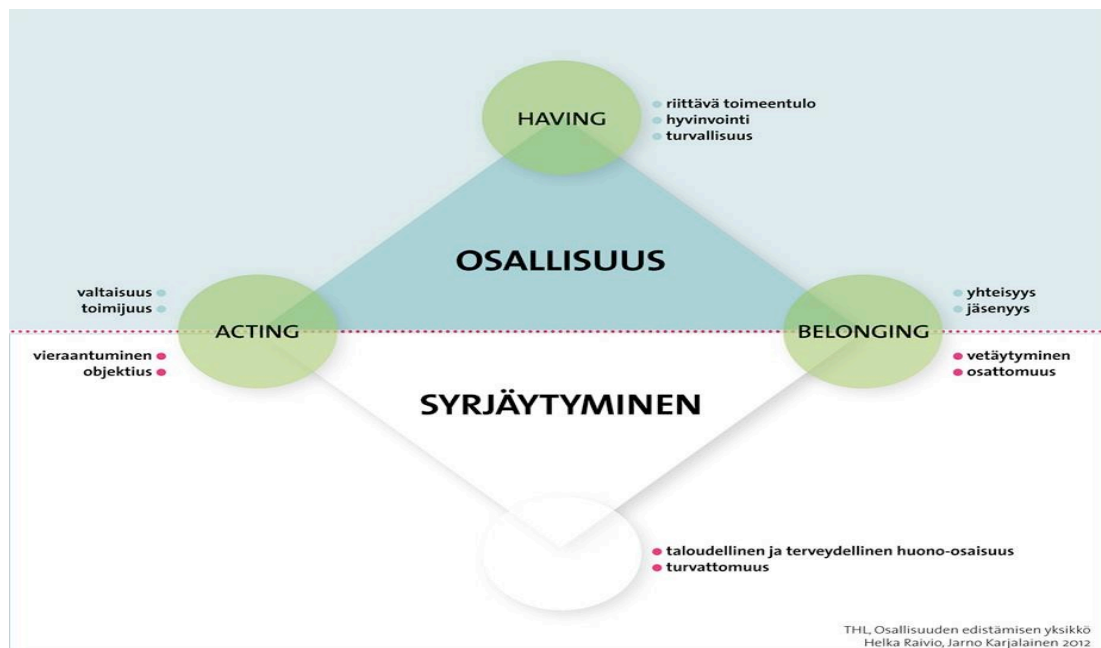
Kuntouttavan työtoiminnan asiakaskunta vaikuttaa kirjallisuuden perusteella heterogeeniseltä joukolta, jonka tarpeet palvelulle poikkeavat toisistaan. Valtaosa toimintaan osallistuvista on yli 25-vuotiaita, matalan koulutuksen saaneita pitkäaikaistyöttömiä. (esim. Karjalainen & Karjalainen 2010, Tammelin 2010, Sandelin 2013.) Pitkäaikaistyöttömäksi määritellään henkilö, joka on tarkasteluajankohtana ollut yhtäjaksoisesti työttömänä 12 kuukautta tai pidempään (Tilastokeskus 2013). Asiakkaiden työkokemus vaikuttaa olevan yhteydessä asiakkaiden ikään. Vanhemmilla toimintaan osallistuvilla työkokemusta on, nuorilla puolestaan kokemus rajoittuu usein lyhytaikaisiin työtehtäviin. Osalla asiakkaista ei ole työkokemusta lainkaan. Terveystila on keskimäärin heikko, ja monet asiakkaat kärsivät mielenterveysongelmista. Lisäksi päihteiden ongelmakäyttö ja erilaiset taloudelliset ongelmat, esimerkiksi velkaantuminen, ovat yleisiä. Tulee kuitenkin välttää ongelmien yleistämistä kaikkia asiakkaita koskeviksi. Osalla asiakkaista työllistymisen ongelmana vaikuttaa olevan ainoastaan pitkäaikaistyöttömyys, eivät esimerkiksi ongelmat elämänhallinnassa. (Sandelin 2013.)

Kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärät ovat lain voimaantulon jälkeen kasvaneet. Klem (2013) kuvaa työllistymistä käsittelevässä kuntaraportissa asiakasmäärien tasaista kasvua lain astuttua voimaan. Kuntaraporttiin haastatellut kuntien sosiaalijohdon työntekijät ennustavat volyymien kasvavan merkittävästi myös tulevaisuudessa. (Klem 2013, 59 - 60.)

Kehitys on havaittu tarkastelemalla työmarkkinatuen ja toimeentulotuen saajien määriä. Työmarkkinatuki ja toimeentulotuki ovat kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden pääasialliset tulonlähteet. Kela ylläpitää tilastoa työmarkkinatuen saajista, Terveys- ja hyvinvoinnin laitos puolestaan toimeentulotuen saajista. (mt., 58 - 59.) Asiakasmäärien kasvu korostaa kuntouttavan työtoiminnan ajankohtaisuutta myös tulevaisuudessa.

Menetelmä

Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta tarkastellaan osallisuuden käsitteen kautta. Helka Raivio ja Jarno Karjalainen (2012) ovat hahmottaneet käsitettä osallisuuden kolmion kautta. Osallisuuden nähdään hahmottuvan kolmen ulottuvuuden varaan: riittävälle toimeentulolle ja hyvinvoinnille (having), yhteisöihin kuulumiselle ja jäsenyydelle (belonging) sekä valtaisuudelle ja toimijuudelle (acting). Jaottelu pohjautuu Erik Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin (having, loving, being).

Kuvio 1. Osallisuuden ulottuvuudet (Raivio & Karjalainen 2012)

Having -ulottuvuudella tarkoitetaan oikeutta riittävään toimeentuloon, yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttyyn elämään sekä hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Väestön suhteellinen köyhyys kasvaa, ja perusturvan ja toimeentulon vastikkeellisuus on lisääntynyt ja harkinnanvaraisuus tiukentunut. Viimesijaiseksi tarkoitusta toimeentulotuesta on muodostunut pysyvä toimeentulonlähde yhä suuremmalle väestömäärälle. Sosiaaliturvan varassa elävien ihmisten vaikutusmahdollisuudet ja suhteellisesti riittävä toimeentulo on muutosten seurauksena vaarantunut. Belonging -ulottuvuudella tarkoitetaan kuulumista ja jäsenyyttä yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Kuuluminen ja jäsenyys luovat ja vahvistavat hyväksyntää ja luottamusta. Lisäksi kuuluminen ja jäsenyys suojaavat erilaisia hyvinvointivajeita, syrjäytymistä ja dis-organisaatioilmiöitä vastaan. Dis-organisaatioilmiöihin luetaan esimerkiksi rikollisuus ja huumeet. Yhteisöt toisaalta ottavat jäsenikseen, toisaalta myös jättävät herkästi ulkopuolelle niihin sopimattomat. Ulosjättämisen seurauksena haavoittuvilla ryhmillä voi esiintyä yhteisöistä ja yhteiskunnasta vetäytymistä, asosiaalista liikehdintää sekä anomiaa. Acting -ulottuvuudella tarkoitetaan esimerkiksi vuorovaikutteisempaa ja keskustelevampaa asiakastyötä. Tämä vaatii niin sanotusti hitaamman sosiaalityön otetta. Asiakkaan omalle äänelle annetaan tilaa, ja erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevilla väestöryhmillä on mahdollisuus vaikuttaa itseensä kohdistuvien toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen. Pyrkimyksenä on lisätä ihmisten taitoja ja vahvuuksia omaa elämäänsä koskeissa asioissa sekä päätöksenteossa. (Raivio & Karjalainen 2012, 2013.)

Kuntouttava työtoiminta Vantaalla

Vantaalla kuntouttavasta työtoiminnasta vastaa vapaa-ajan- ja asukaspalveluiden toimiala. Ennen vuotta 2008 toiminnasta vastasi sosiaali- ja terveystoimi. Uudistuksella pyrittiin kokoamaan kaikki työllisyydenhoidon toiminnot samaan yksikköön, jotta asiakasta olisi mahdollista palvella mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Asukaspalveluihin perustettiin työllisyyspalveluyksikkö, ja vuonna 2010 työllisyyspalveluista tehtiin oma tulosalue vapaa-ajan- ja asukaspalveluiden toimialalle.

Asiakkaat ohjautuvat kuntouttavaan työtoimintaan työvoimanpalvelukeskuksen sosiaalityöntekijän kautta. Asiakkaat ovat joko TYPin tai TE-toimiston asiakkaita. Jos asiakkaat ohjautuvat palveluun TE-toimiston kautta, on asiakkaalle laadittu aktivointisuunnitelma siellä. TYPin sosiaalityöntekijä on asiakkaiden prosessinohjaaja ja vastuussa verkostotyöstä lähettäjätahosta riippumatta. (Mattila 2010, 15 - 16.)

Asiakaskunnan rakenne ja toiminnan volyymit

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden määrä on kasvanut Vantaalla tasaisesti (Vantaan kuntouttavan työtoiminnan tilastot, Ristolainen 2010, 22). Kehitys noudattelee yleistä kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärän muutosta. Kuten taulukosta voidaan havaita, vuonna 2012 kuntouttavaan työtoimintaan ohjattiin Vantaalla yhteensä 542 asiakasta. Heistä noin 90 % on yli 25-vuotiaita. Miehiä ja naisia on ohjattu toimintaan lähes samassa suhteessa. Miesten korkeampi ohjautuminen saattaa selittyä sillä, että miehiä on Vantaalla sekä työttömissä työnhakijoissa että rakennetyöttömissä 58 % (Karjalainen 2012, 8).

Taulukko 1. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat Vantaalla vuonna 2012 Vantaan kaupungin työllisyyspalveluiden mukaan

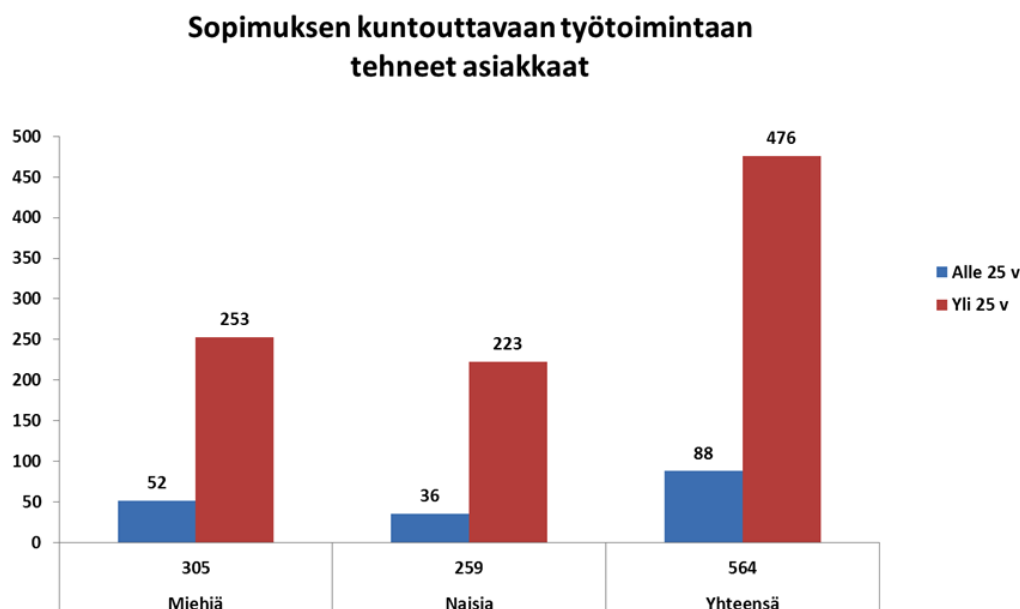
Tilasto 1.1 - 31.12.2012			
KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN PÄÄTÖS			
	<i>miehet</i>	<i>naiset</i>	<i>Yhteensä</i>
Alle 25 v.	36	17	53
yli 25 v.	266	223	489
Yhteensä	302	240	542
ASIAKKAIDEN ALUEELLINEN JAKAUTUMINEN			
Hakunila	61		
Korso	163		
Myyrmäki	155		
Tikkurila	139		
muut	67		
Yhteensä	585		
ASIAKASPROSESSEJA			
Työllistyneet	24		
Kouluun, työharjoitteluun	41		
Hoitoon ohjaus, sairausloma	31		
Lopettaneet sovitusti ilman jatkopaikkaa	67		
Lopettaneet selkeästi syystä	6		
Kieltäytyneet	23		
"Kadonneet"	60		
Erotetut			
Yhteensä	252		
ASIAKKAIDEN TOIMEENTUULO			
Toimeentulotuki	220		
Työmarkkinatuki	362		
Ansiosidonnainen	3		
Yhteensä	585		

Vuonna 2013 kuntouttavaan työtoimintaan oli 3.9.2013 mennessä ohjattu 476 asiakasta. Tietoa kaikista vuonna 2013 aloittaneista asiakkaista ei ole mahdollista tähän selvitykseen saada. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että asiakasmäärät ovat kasvussa. Kuten vuonna 2012 myös vuonna 2013 asiakkaista valtaosa (84 %) on yli 25-vuotiaita. Myös sukupuolet jakautuvat samoin kuin edellisenä vuonna. Ikäjakauma näyttää samalta myös vuosien 2011 ja 2010 tilastoissa. Asiakkaiden yleisimmät tulonlähteet ovat työmarkkinatuki ja toimeentulotuki.

Asiakkaiden asiakasprosesseja kuntouttavasta työtoiminnasta voidaan tarkastella vain 2012 tilastoista. Yleisin siirtymä on lopetus sovitusti ilman jatkopaikkaa tai niin sanottu katoaminen. Seuraavaksi yleisimminkin asiakkaat ovat siirtyneet kouluun tai työharjoitteluun. (Vantaan kuntouttavan työtoiminnan tilastot.)

Taulukko 2. Kuntouttavan työtoiminnan asiakastilanne Vantaalla 3.9.2013

	Miehiä	Naisia	Yhteensä
Kaikki	305	259	564
Alle 25-vuotiaat	52	36	88
Yli 25-vuotiaat	253	223	476

Kuvio 2. Sopimuksen 3.9.2013 mennessä tehneet asiakkaat

Järjestämistapa

Vantaalla kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään työllisyyspalveluiden omilla työpajoilla, kaupungin eri toimialoilla, seurakunnissa, yhdistyksissä sekä säätiöissä. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään sekä yksilö- että ryhmäohjauksena. (Vantaa 2013.)

Vantaan kaupunki järjestää työpajatoimintaa Vantaan Valossa pääasiassa yli 25-vuotiaille työttömille. Kuntouttavan työtoiminnan lisäksi työpajoilla järjestetään myös muita työllisyyttä edistäviä palveluita. Työpajat jakaantuvat erilaisiin ryhmiin, joilla työtehtävät vaihtelevat. Uusioverstaalla korjataan ja kierrätetään kaupungin tietokoneita. Topparoikka -ryhmässä tehdään remontointitehtäviä ja Visakoivu -ryhmässä puutöitä. Työpajatoimintaa järjestetään maanantaista perjantaihin. (Karjalainen 2012, 7.)

Asiakaspolku alkaa yhteisellä tapaamisella, jossa selvitetään asiakkaan toiveet kuntouttavasta työtoiminnasta. Tapaamisen jälkeen ohjaaja etsii asiakkaalle työtoimintapaikan ja laatii toiminnasta sopimuksen.

Lisäksi ohjaaja on vastuussa lähityöstä kuntouttavan työtoiminnan aikana. Yleensä asiakkaille on pystytty nimeämään oma sosiaaliohjaaja ostopalvelupaikkoja lukuun ottamatta. (Mattila 2010, 16 - 17.)

Vuonna 2009 kokeiltiin pilottihankkeena kuntouttavan työtoiminnan alkukartoitusryhmiä. Ryhmiä kutsuttiin starttiryhmiksi. Ryhmien toiminnan on tarkoitus tukea asiakasta elämänhallinnan, omien voimavarojen ja muutosprosessien teemojen kautta. Ryhmätoiminta on kuntouttavaa työtoimintaa ja se kirjataan asiakkaan aktivointisuunnitelmaan. Toiminnan avulla pyritään selvittämään asiakkaan elämäntilanne sekä realistiset ja hänelle sopivat vaihtoehdot työllistymisen edistämiseksi. Tämän jälkeen asiakkaalle laaditaan uusi aktivointisuunnitelma. (Ristolainen 2010, 23.) Ryhmämuotoisella toiminnalla on haluttu vastata kasvaneiden asiakasmäärien tarpeisiin. Asiakasmäärät kasvoivat erityisesti vuoden 2010 lakimuutoksen seurauksena. (Ristolainen 2010, 22.) Tällöin toiminta laajennettiin myös 25 vuotta täyttäneitä velvoittavaksi (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 3§).

Vantaalla on myös myöhemmin pyritty hankkeiden avulla kehittämään kuntouttavaa työtoimintaa tarpeita vastaavaksi. Vantaa kuuluu yhtenä kumppanina Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen hallinnoimaan KOPPI -hankkeeseen, jonka tavoitteena on kehittää työelämäpalveluita nykyistä kuntouttavammiksi. Myös KOPPI -hankkeessa lanseerattiin kuntouttavan työtoiminnan starttiryhmät vuonna 2012. (Kuntouttavan työtoiminnan starttiryhmät, KOPPI -hanke.) Hankkeessa on kehitetty sekä yksilöllistä että ryhmämuotoista, CABLE-yhteisömetodiin (Community Action Based Learning for Empowerment) perustuvaa toimintatapaa. CABLE-toimintamallin tavoitteena on vahvistaa ammatillista yhteisöllisyyttä ja kehittää yhteisö rakenteita. Mallin avulla voimautetaan palvelunkäyttäjiä sekä edesautetaan osallisuutta ja vastuunottoa itsestä ja omasta yhteisöstä. Näin pyritään edistämään asiakkaiden kokonaisvaltaista osallisuutta. (Mattila 2013.)

Tutkimusaineiston esittely ja tulokset

Tutkimusaineisto

Selvitystä varten on toteutettu kysely Vantaan kaupungin kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille. Kaikki vastaajat ovat vastaushetkellä mukana toiminnassa. Kyselyä jaettiin 60 asiakkaalle kuntouttavan työtoiminnan ohjaajien kautta. Ohjaajille jaettiin lisäksi ohjeet vastaamista varten. Näin heillä olisi tarpeen mukaan mahdollisuus neuvoa asiakkaita epäselvissä kohdissa. Myös vastausprosentin oletettiin näin olevan suurempi. Jokaiselle asiakkaalle jaettiin lomakkeen lisäksi kirjekuori, jotta lomake olisi mahdollista palauttaa nimettömänä. Yksittäisiä vastauksia ei ole ollut mahdollista tunnistaa. Vastaaminen kyselyyn oli vapaaehtoista.

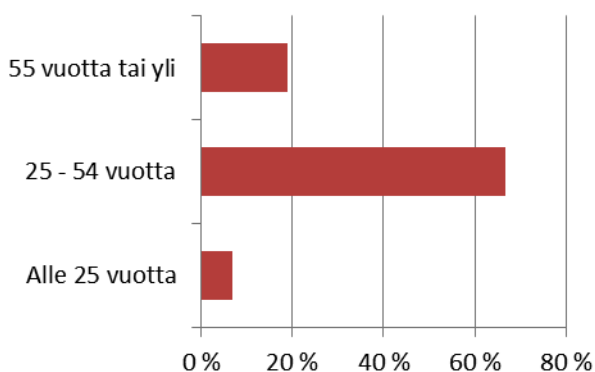
Kyselyllä on pyritty selvittämään Vantaan kaupungin toimipaikoissa olevien asiakkaiden kokemuksia toiminnasta. Asiakkaat ovat olleet sijoitettuina sekä työpajoille että Vantaan kaupungin integroituihin sijoituspaikkoihin. Kyselyyn vastasi 42 kuntouttavaan työtoimintaan sijoitettua asiakasta eli vastausprosentti (%) on 70.

Taustatietoa osallistujista

Sukupuoli, ikä, siviilisäät

Miehiä on vastaajista 62 %, ja naisten osuus on 38 %. Miehet ovat siis aineistossa yliedustettuina. Vuonna 2013 kuntouttavaan työtoimintaan on Vantaalla ohjattu varsin tasaisesti sekä miehiä että naisia. (Vantaan kuntouttavan työtoiminnan tilastot 2012 ja 2013.)

Lähes 70 % vastaajista kuuluu ikäryhmään 25 - 54 -vuotiaat. Lähes viidesosa vastaajista on 55-vuotiaita ja vanhempia. Noin 7 % on alle 25-vuotiaita.

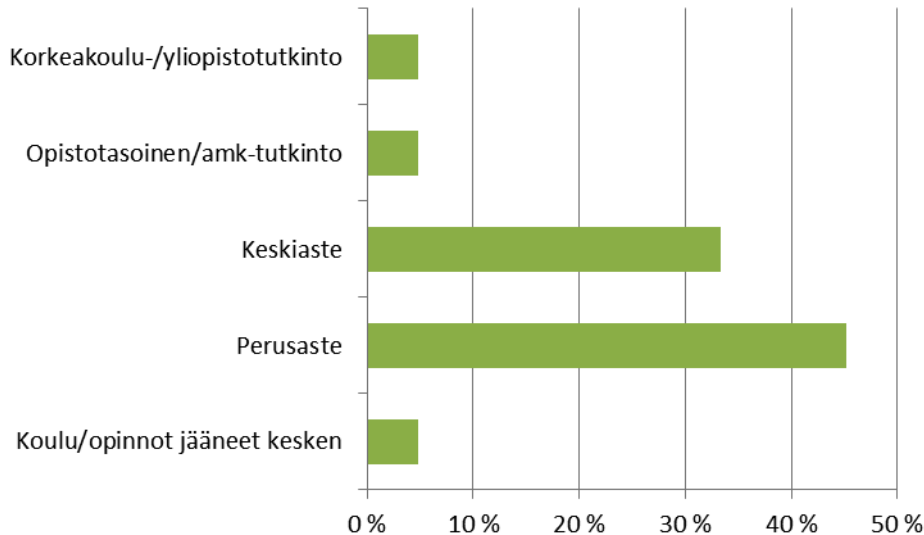
Kuvio 3. Vastaajien ikä, N=39

Ikäjakama noudattaa muussa kirjallisuudessa havaittua kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden ikäjakamaa (Sandelin 2013). Erityisesti vuoden 2010 lakiuudistuksen jälkeen, jolloin toiminta asetettiin myös yli 25-vuotiaita velvoittavaksi, on kuntouttavan työtoiminnan asiakaskunta painottunut vanhempiin ikäluokkiin. Vanhempien ikäluokkien yliedustus oli kuitenkin havaittavissa jo ennen lakiuudistusta, monet ovat siis osallistuneet toimintaan vapaaehtoisesti. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 141.)

Yli puolet vastaajista on naimattomia, ja hieman yli neljäsosa on eronnut. Naimisissa on noin 10 % vastaajista, ja noin 10 % ilmoittaa siviilisäädyn jonkun muun kuin mainitut. Ilmoitettu muu vaihtoehto tarkoittaa useimmin joko parisuhdetta tai avoliittoa. Lisäksi yksi vastaaja on leski.

Koulutusaste ja ammatti

Vastaajat ovat keskimäärin matalasti koulutettuja. Sama on havaittu myös muissa kuntouttavan työtoiminnan asiakaskuntaa käsittelevissä selvityksissä (Karjalainen & Karjalainen 2010, Tammelin 2010, Sandelin 2013).

Kuvio 4. Vastaajien koulutusaste, N=39

Hieman yli 45 % vastaajista on suorittanut korkeintaan perusasteen koulutuksen. Vastaaja on siis käynyt joko kansakoulun, keskikoulun tai peruskoulun. Noin kolmasosa vastaajista on suorittanut keskiasteen koulutuksen eli lukion, ammattikoulun, teknisen koulun tai kauppakoulun. Loput vastaukset hajaantuivat niin, että 5 % vastaajista on suorittanut opintotasoinen tai ammattikorkeakoulututkinnon ja 5 % korkeakoulu- tai yliopistotutkinnon. 5 % vastaajista koulu tai opinnot ovat jääneet kesken.

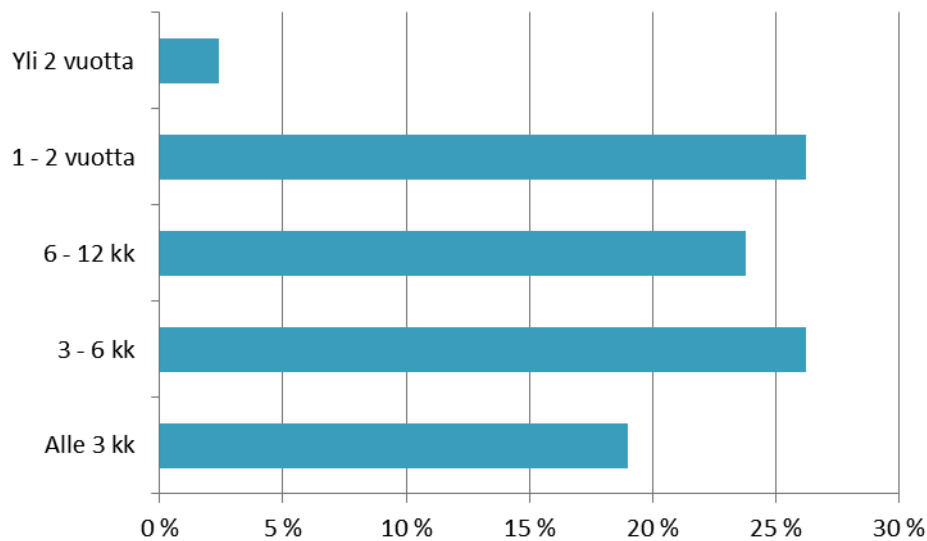
Myös vastaajien ammatit painottuvat matalan koulutustason ammatteihin. Hieman alle kolmasosa vastaajista ilmoittaa ammatikseen jonkin työntekijäammatin. Monet ovat esimerkiksi työskennelleet rakennustyöissä tai varastolla. Noin 12 % on työskennellyt toimistotyöntekijänä, esimerkiksi kirjanpitäjänä tai toimistovirkailijana. Merkillepantava havainto on, että yli puolella vastaajista ei ole ammattia. Osuus on suurempi kuin muissa kuntouttavan työtoiminnan asiakaskuntaa tarkastelevissa selvityksissä. Esimerkiksi Tammelinin (2010) selvityksessä vain 23 % vastaajista ei ollut ammattia. Anne Karjalainen (2012) on tarkastellut Vantaan rakennetyöttömyyttä ja havainnut, että vuonna 2012 Vantaan rakennetyöttömistä 16 % kuului ryhmään ammattitaidottomat tai ammatti ei tiedossa (12). Voi kuitenkin olla, että ihmiset, joiden mahdollisuudet työllistyä ovat ammatin puuttumisen takia pienet, sijoitetaan kuntouttavaan työtoimintaan. Tämä voi selittää ammattitaidottomien suurta osuutta kyselyyn vastanneissa.

Työtoimintapaikka, kesto sekä työtehtävät työtoimintapaikassa

Vastaajat ovat varsin tasaisesti jakautuneet työtoimintapaikan mukaan niin, että hieman yli puolet vastaajista työskentelee työpajoilla ja noin 40 % integroiduissa toimipaikoissa. Työtoimintapaikkoja ei ole tarkemmin eritelty, koska asiakkaiden yksityisyys saattaisi vaarantua.

Puolet asiakkaista on ollut kuntouttavassa työtoiminnassa ennen nykyistä toiminnan jaksoa. Noin 15 % on mukana kolmatta kertaa. 12 % on ollut toiminnassa aikaisemmin kolme kertaa tai useammin. Noin viidesosa vastaajista on mukana toiminnassa toista kertaa. Hieman yli 40 % ei ole ollut aikaisemmin mukana kuntouttavassa työtoiminnassa. Lisäksi 7 % ei muistanut, onko ollut aiemmin toiminnassa mukana.

Tämän hetkessä työtoimintapaikassa vietetty aika vaihtelee vastaajien mukaan. Kestossa ei ole huomioitu mahdollisia aikaisempia toiminnan jaksoja, joita asiakas on voinut suorittaa samassa toimintapaikassa.

Kuvio 5. Aika tämänhetkessä työtoimintapaikassa, N=41

Noin viidesosa vastaajista on ollut tämän hetkessä työtoimintapaikassaan alle kolme kuukautta. 27 % vastaajista on ollut tämänhetkessä toimipaikassa 3 - 6 kuukautta ja 24 % 6 - 12 kuukautta. 27 % vastaajista on ollut toimipaikassa 1 - 2 vuotta. Vain yksi vastaaja on ollut nykyisessä toimipaikassa yli kaksi vuotta.

Valtaosa työtehtävistä on ruumiillisia, kädentaitoihin liittyviä sekä erilaisia avustavia työtehtäviä esimerkiksi hoitoalalla. Remontointi- ja huoltotehtäviä ilmoitti tekevänsä 40 % vastaajista. Toiseksi yleisimmin asiakkaiden työtehtävät liittyvät alihankintatöihin (15 %) sekä asiakaspalvelu- ja toimistotöihin (15 %). Hoito- ja hoivatöitä tekee noin 12 % vastaajista ja käsityöt 10 %. Työtehtävät vaihtelevat sijoituspaikan mukaan niin, että remontti- ja huoltotyöt, alihankintatyöt ja käsityöt painottuvat työpajoille. Integroiduissa paikoissa työtehtävien vaihtelu on suurempaa. Hoito- ja hoivatöitä tehdään integroiduissa paikoissa.

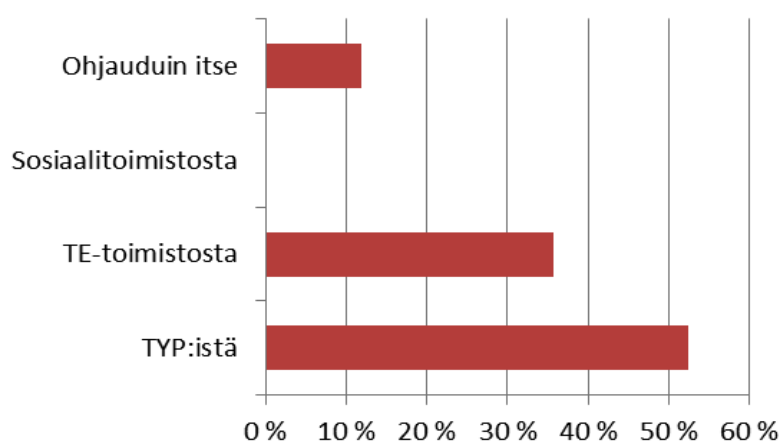
Aineiston analyysi

Selvityksen tavoitteena on nostaa esille asiakaskokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. Tarkastelen aineistoa osallisuuden kolmijaon pohjalta. Pyrkimyksenä on selvittää, mitkä osallisuuden osatekijät korostuvat toisaalta aktivointisuunnitelman laatimisessa, toisaalta kuntouttavassa työtoiminnassa. Osallisuutta ei ole kysytty asiakkailta suoraan, vaan sitä on hahmotettu palveluun liittyvien asiakaskokemusten perusteella. Vastauksia on analysoitu tilasto-ohjelman avulla. Aineiston pienen koon takia monimutkaisten menetelmien käyttäminen ei ole ollut mahdollista. Lisäksi kyselyssä on käytetty avokysymyksiä asiakkaiden kokemusten esiinsaamiseksi. Näin on pyritty välttämään vastaamista suuntaavia vastausvaihtoehtoja. Avokysymykset on analysoitu teemoittelun (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) ja sisällönanalyysin keinoin. Avovastausten teemoittelun jälkeen jokaiselle teemalle on valittu numero, jonka jälkeen ne on koodattu tilasto-ohjelmaan analyysiä varten.

Asiakaskokemukset aktivoinnista sekä kuntouttavasta työtoiminnasta

Kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuminen ja aktivointisuunnittelu

Hieman yli puolet vastaajista on ohjautunut kuntouttavaan työtoimintaan työvoimanpalvelukeskuksen kautta. Yli kolmasosa on ohjautunut mukaan työ- ja elinkeinotoimistosta, ja noin 12 % ilmoittaa ohjautuneensa toimintaan itse. Ohjautuminen vastaa muussa kirjallisuudessa havaittua ohjautumisväylää (esim. Tammelin 2010, 51). Osallisuuden kannalta kiinnostavaa on havainto siitä, että osa asiakkaista on ohjautunut toimintaan itsenäisesti. Omatoimisesti toimintaan ohjautuneita havaittiin myös muissa selvityksissä (esim. Oksman 2010). Näiden asiakkaiden voi olettaa olevan varsin tietoisia palveluprosesseista sekä omista mahdollisuuksistaan kuntouttavan työtoiminnan suhteen. Yksikään asiakas ei ollut ohjautunut toimintaan sosiaalitoimiston kautta. Tämä selittyy aiemmin esitellyllä tavalla järjestää kuntouttavaa työtoimintaa Vantaalla.

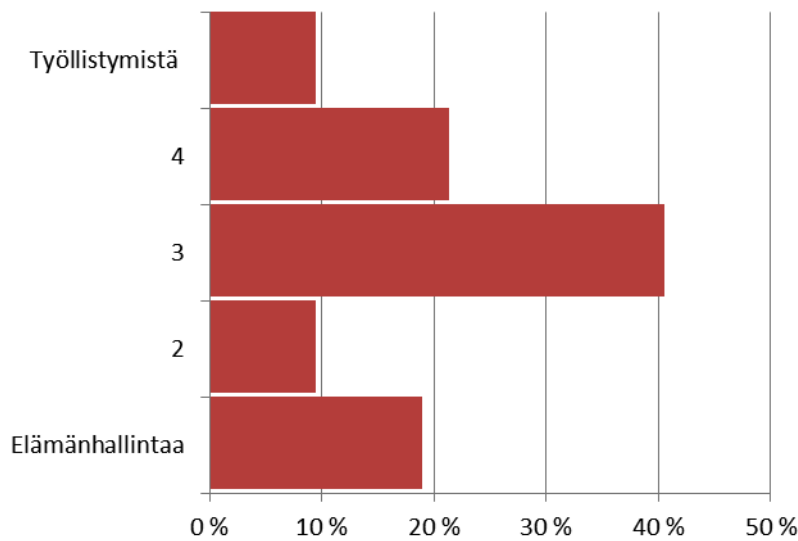

Kuvio 6. Vastaajan ohjautumisväylä kuntouttavaan työtoimintaan, N=42

Asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia kuvastaa hänen osallisuutensa aktivointiprosessissa. Lain mukaan kaikille kuntouttavaan työtoimintaan osallistuville tulisi laatia aktivointisuunnitelma, ja laatiminen tulisi tehdä yhteistyössä asiakkaan kanssa (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 5§). 90 % kyselyyn vastanneista tiesi, että heille on tehty aktivointisuunnitelma. Hieman alle 80 % tuntee lisäksi suunnitelmansa sisällön. Vaikutusta suunnitelman sisältöön ei lomakkeessa kysytty.

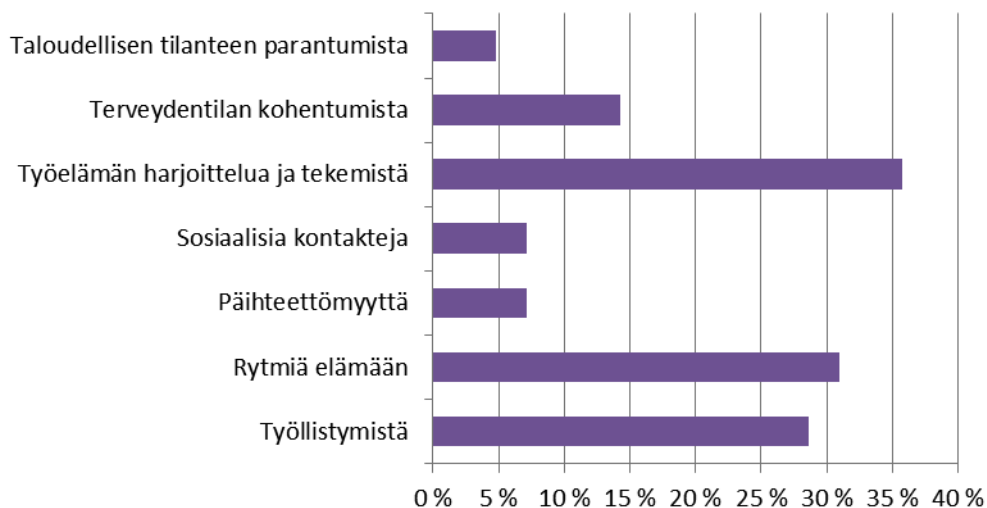
Asiakkaiden odotukset ja toiminnalle asetetut tavoitteet

Valtaosa vastaajista odotti kuntouttavan työtoiminnan edistävän työllistymistä. Kuitenkin vain 10 % vastaajista odotti toiminnalta ainoastaan apua työllistymiseen, valtaosa toivoi lisäksi tukea elämänhallintaan. Pelkästään elämänhallinnan paranemista toivoi noin viidesosa vastaajista. Odotuksista voidaan päätellä, että valtaosa asiakkaista kokee tarvitsevansa työllistymisen tueksi apua elämänhallintaan.

Kuvio 7. Odotukset toiminnalle ennen sen alkua, N=42

Vastaajien näkemykset tavoitteista täydentävät kuvaa odotuksista.

Kuvio 8. Kuntouttavalle työtoiminnalle asetetut tavoitteet, N=39

Yli kolmasosa toivoi työelämän taitojen harjoittelua sekä mielekästä tekemistä. Rytmiä elämään toivoi hieman alle kolmasosa vastaajista. Yksi vastaaja esittää tavoitteekseen osoittaa sekä itselle että työnantajalle omaa työkykyä ja osaamista. Toisen vastaajan tavoitteena on ”arkeen kiinni pääseminen ja joskus työllistäminen”. Hieman alle 30 % toivoi kuntouttavan työtoiminnan myötä työllistyvänsä. Moni vastaaja toivoi työllistymisen lisäksi elämänhallinnallisen puolen paranemista. Monissa vastauksissa esiintyivät kaikki mainitut tavoitteet. Edellä mainittujen lisäksi 15 % toivoi, että terveydentila kohentuisi. Sekä päihteettömyyttä että sosiaalisten kontaktien lisääntymistä toivoi kumpaakin noin 7 % vastaajista. Vastaajien tavoitteet toiminnalle ovat yhteneväisiä esimerkiksi Tammelinin (2010) Keski-Suomessa havaitsemien tavoitteiden kanssa.

Vaikutukset asiakkaan elämäntilanteelle

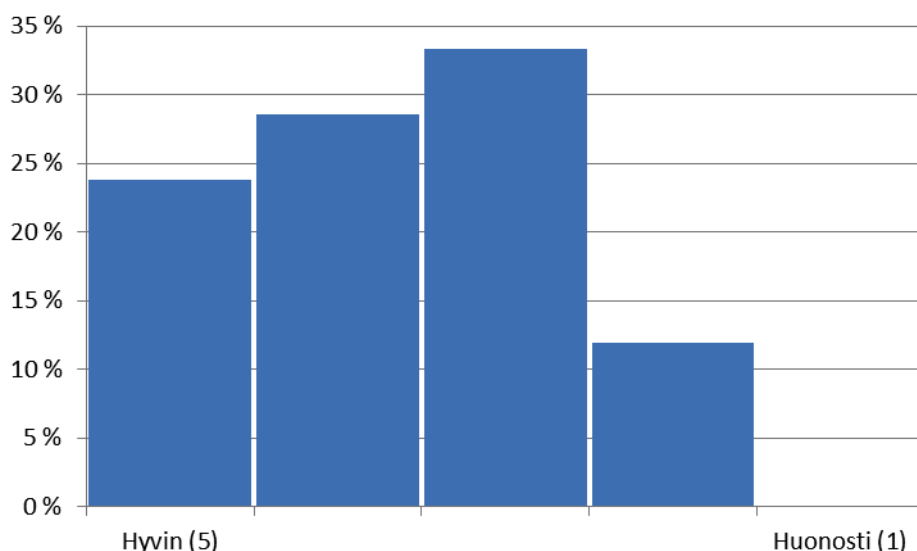
Yli 90 % vastaajista ilmoittaa kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen elämäänsä myönteisesti. Moni vastasi kysymykseen kirjoittamalla, että vaikutukset ovat olleet positiivisia. Vaikutusten koetaan vastaavan varsin hyvin toiminnalle asetettuja tavoitteita. Työllistymiseen liittyvän tavoitteen toteutumista ei ole kyselyn puitteissa mahdollista tarkastella, koska pitkittäisaineistoa asiakkaiden siirtymistä ei kerätä. Myös toiminnan vaikutuksia kysyttiin avokysymyksellä, jolloin yksi vastaaja on voinut ilmoittaa useita vaikutuksia.

Kuntouttavalla työtoiminnalla näyttää olevan merkittäviä vaikutuksia asiakkaan elämäntilanteen kannalta. Yleisimmin toiminta on tuonut asiakkaiden elämään rytmiä. Näin koki noin 30 % vastaajista. Asiakkaat kuvailevat, kuinka ”päivärytmi on parantunut”, ”päivän rytmittäminen on ollut helpompaa”, ja toiminta on tuonut ”apua unettomuuden ja unirytmien parantamiseen”. Noin viidesosa kokee toiminnan ansiosta virkistyneensä. Yksi vastaaja kuvailee, että toiminnan myötä on ”tullut hyvänolon tunnetta aamuisin, eli energisempi olo”. Lisäksi ”jaksaminen on parantunut”. Noin 17 % kokee sosiaalisten taitojen ja kontaktien lisäntyneen kuntouttavan työtoiminnan ansiosta. Vastaajat ovat saaneet ”rohkeutta olla toisten kanssa” ja tunteen siitä, että kuuluu johonkin ”porukkaan”/yhteisöön”. 14 % kokee saaneensa toiminnan kautta mielekäästä tekemistä ja 10 % oppineensa uutta ja mahdollisuuden harjoitella työelämän taitoja. 7 % ilmoittaa taloudellisen tilanteensa parantuneen. Terveystilan parantumista ja päihteidenkäytön vähenemistä on kokenut kumpaakin noin 5 % vastaajista.

Kuvio 9. Toiminnan vaikutukset, N=42

Valtaosa vastaajista kokee toiminnalle asetettujen tavoitteiden ja toiminnan vaikutusten vastaavan toisiaan. Vastaavuutta kysyttiin janalla, jossa numero viisi kuvasi tavoitteiden ja vaikutusten vastaavan toisiaan hyvin ja numero yksi huonosti. Lähes 90 % vastauksista sai arvon kolme tai enemmän, eli lähes 90 % koki tavoitteiden ja vaikutusten vastaavan toisiaan hyvin.

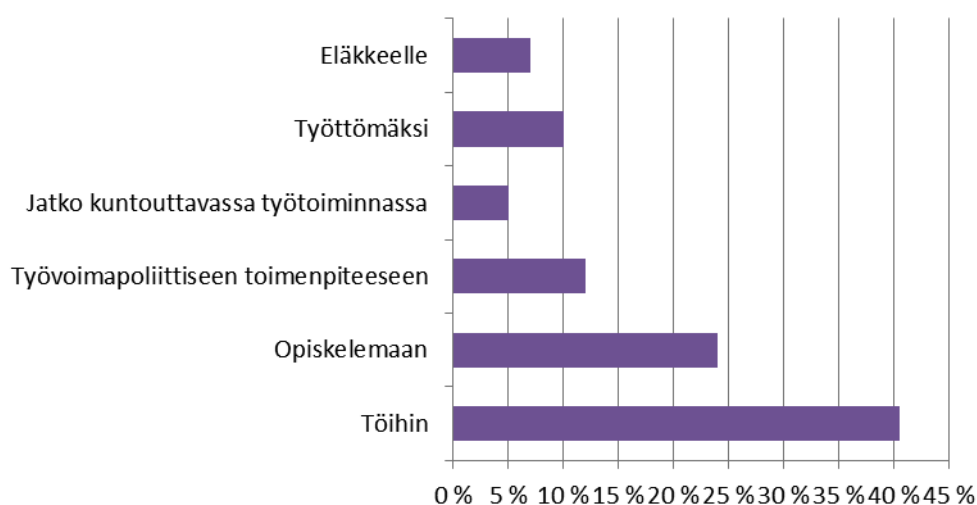

Kuvio 10. Tavoitteiden ja vaikutusten vastaavuus, N=42

Minne asiakas näkee kuntouttavan työtoiminnan jälkeen siirtyvänsä?

Siirtymiä voidaan tarkastella työllisyyspoliittisen ja sosiaalipoliittisen siirtymän käsitteillä. Työllisyyspoliittisella siirtymällä tarkoitetaan siirtymää työhön tai työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen. Sosiaalipoliittinen siirtymä tarkoittaa puolestaan siirtymistä eläkkeelle, kuntoutukseen tai sairausvapaalle sekä siirtymistä uudelle kuntouttavan työtoiminnan jaksolle tai toimenpiteettömään tilaan. (Karjalainen & Karjalainen 2010, 18.) Kyselyssä kysyttiin asiakkaiden näkemyksiä tulevista, toiminnan jälkeisistä, siirtymistä, ei toteutuneita siirtymiä.

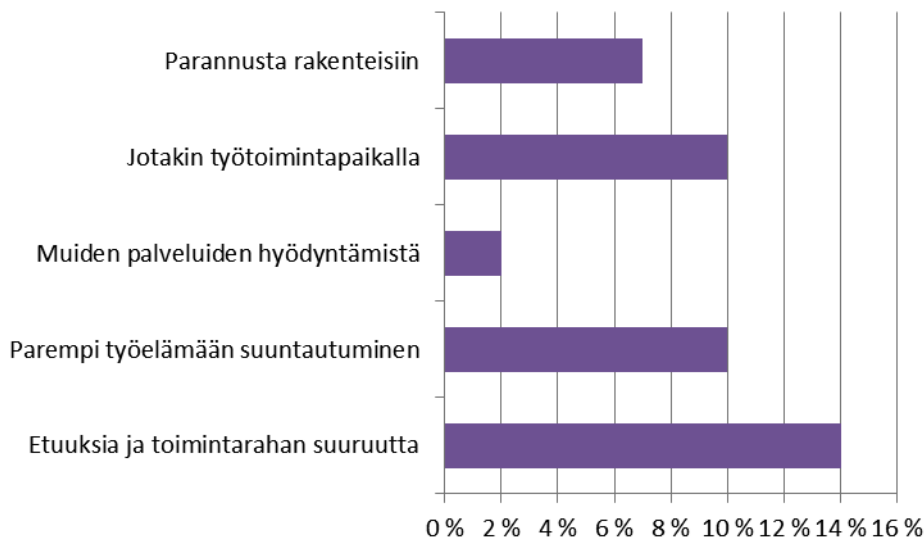
Kuten asiakkaiden odotuksista käy ilmi, valtaosa vastaajista toivoo kuntouttavan työtoiminnan ansiosta työllistyvänsä. Asiakkaiden näkemyksiä siirtymistä toiminnan jälkeen kysyttiin avokysymyksellä. Työllistytminen oli asiakkaiden yleisimmin mainittu näkemys siirtymästä. Näin vastasi yli 40 %. Hieman alle neljäsosa katsoi siirtyvänsä opiskelemaan, ja 12 % johonkin työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen, esimerkiksi palkkatukityöhön tai työharjoitteluun. Kymmenesosa näki pysyvänsä työttömänä työnhakijana. 7 % näki siirtyvänsä toiminnan jälkeen eläkkeelle, ja vain 5 % jatkavansa kuntouttavassa työtoiminnassa. Yli neljäsosa vastaajista ei osannut sanoa, minne tulisi toiminnan jälkeen siirtymään.

Kuvio 11. Näkemykset toiminnan jälkeisistä siirtymistä, N=42

Kehittämisehdotukset kuntouttavalle työtoiminnalle

Vastaajien näkemykset siitä, kuinka kuntouttavaa työtoimintaa tulisi kehittää, jakaantuivat edellisiä vastauksia enemmän. Asiakkaiden kokemus ilmaisesta työstä ja toimintarahen pienuudesta nousee esille myös katsauksessa. (Sandelin 2013, 25). Kymmenesosa katsoi, ettei toiminnassa tule parantaa mitään. Yleisimmin mainittu kehittämistoive liittyi toiminnan etuuksiin ja toimintarahen suuruuteen. 14 % koki, että niitä tulisi korottaa. Esimerkiksi toivottiin, että toiminnassa tulisi maksaa ”parempi korvaus ammattitöistä” ja että toiminnan korvaus olisi ”sellainen, ettei tarte roikkuu sossun luukulla”. Myös kirjallisuuskatsauksen perusteella vaikuttaa siltä, että kuntouttavan työtoiminnan taloudellisia kannustimia tulisi kehittää. Yli kolmasosa oli lisäksi jättänyt kohtaan vastaamatta. Noin 15 % vastasi, ettei osaa sanoa, tulisiko palvelussa kehittää jotakin.

Kuvio 12. Kehittämisehdotukset kuntouttavalle työtoiminnalle, N=40

Kymmenesosa vastaajista toivoisi toiminnan suuntautuvan paremmin työelämään. Toiminnan toivottiin esimerkiksi parantavan ”työn osaamista”. Parempaan työelämään suuntautumiseen liittyy myös toive jatkoista kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä. Toivottiin ”tukea työllistymiseen ja kannustusta hakeutua työkokeiluun tai palkkatuettuun työhön” ja esitettiin, että ”jatkotukea/apua pitää saada” jos kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä ei onnistukaan työllistymään. Kymmenesosa vastaajista halusi kehittää jotakin työtoimintapaikalla. Toiveet liittyivät esimerkiksi työilmapiiriin tai toimitilan kehittämiseen. Myös toive sosiaalisen tuen lisäämisestä nousi esille. Yksi asiakas oli huolissaan toiminnan aikataulusta. Parannusta rakenteisiin toivoi 7 % vastaajista. Esitettiin, että toimintaan tulisi liittyä ”vähemmän byrokratiaa”, ja että systeemiä tulisi yksinkertaistaa ja ”paperisotaa vähentää”. Myös työvoimanpalvelukeskuksen hallitseva rooli nousi esille ja esimerkiksi esitettiin, että sieltä lähetettäviä kyselylomakkeita on liikaa, ja ne keskittyvät epäolennaisiin asioihin. Lisäksi lomakkeet antavat ”väärän kuvan työntekijästä” ja ”ohjaavat väärään suuntaan”.

Lomakkeen loppuun vastaajia pyydettiin kirjoittamaan muita terveisiä ja kommentteja liittyen esimerkiksi havaintoihin, joita kyselyssä ei ollut nostettu esille. Osa kommentteista liittyi toiveisiin kehittää kuntouttavaa työtoimintaa. Siksi käsittelen kommentteja kehittämisehdotusten yhteydessä.

Osittain esille nousi kokemuksia ilmaisen työn epäoikeudenmukaisuudesta, kokemus riittämättömästä ohjauksesta sekä toive mielekkäistä työtehtävistä. Lisäksi kommenttien yhteydessä esitettiin toive yksilöllisemmästä palvelusta. Toive liittyy osin kokemukseen työtehtävien mielekkyydestä. Toivottiin esimerkiksi, että kuntouttavan työtoiminnan jaksoa olisi mahdollista pidentää jos muuta työtä ei ole löytynyt. Lisäksi esitettiin, että toiminnan jaksoa tulisi voida nykyistä enemmän sovittaa asiakkaan omia tarpeita sopivaksi. Kuntouttavaan työtoimintaan tulisi sisältyä ”enemmän valinnanvapautta” ja ”liikkumatilaa”. Aikaisemmin

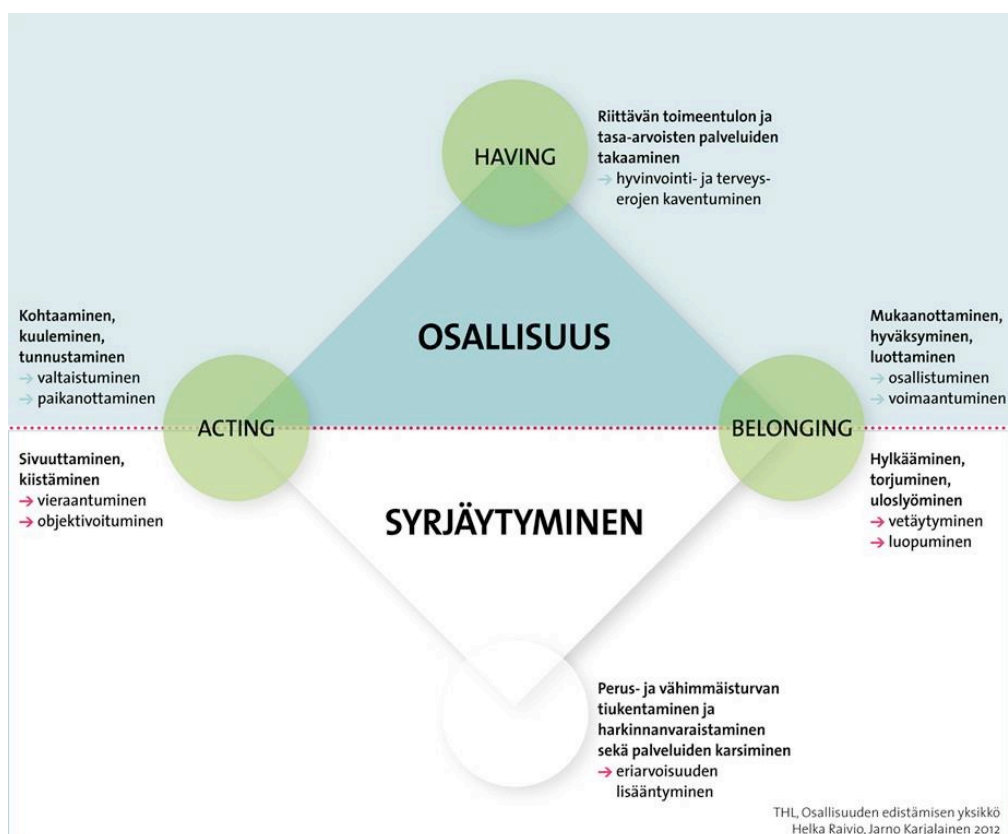
toiminnan jakson rajaaminen asiakkaan omien tarpeiden mukaiseksi oli hänen mukaansa mahdollista. Riittämätöntä ohjausta työtoimintapaikkojen suhteen kuvattiin esimerkiksi niin, että on ”itse löytänyt molemmat. Välissä tauko. Ei työntekijältä mitään tukea välissä. Ei ehdotuksia, ei paikkoja, ei mitään, takas vaan kortistoon. Tai pakkokursseja ym.” Toive mielekkäistä työtehtävistä nousee esille kysymyksessä: ”voidaanko tarjota kykyjä vastaavia töitä”. Lisäksi tuodaan esille, kuinka joutuu ”alentuun työhön joka helpoa”.

Kaikki kommentit eivät keskittyneet kehittämiskohtiin vaan myönteisiin kokemuksiin. Yksi vastaaja kuvaa, kuinka työtoimintapaikassa ”on ainakin tosi hyvä henki ja porukka on Tosi hyvää”. Toinen vastaaja kirjoittaa viihtyvänsä, kolmas puolestaan, että ”kaikki hyvin. Neljäs esittää, että ”työmotivaatio on toistaiseksi hyvä”.

Kuntouttava työtoiminta vaikuttaa vastaavan hyvin osan asiakkaista tarpeisiin, osan tarpeisiin puolestaan heikommin. Se, kuinka paljon asiakas kokee tarpeisiinsa vastattavan, vaikuttaa kokemuksiin osallisuudesta. Koska kokemukset palvelusta vaihtelevat, voidaan myös asiakkaiden osallisuuden sanoa toteutuvan vaihtelevasti.

Osallisuuden toteutuminen kuntouttavassa työtoiminnassa

Tarkastelen osallisuuden toteutumista osallisuuden kolmion avulla. Jokainen osallisuuden, mutta myös syrjäytymisen, ulottuvuudesta nousee toiminnassa esille.

Kuvio 13. Osallisuuden ulottuvuudet (Raivio & Karjalainen 2013)

Having-ulottuvuudella kuvataan oikeutta säädyliseen elämään, yhteiskunnassa riittävään toimeentuloon sekä hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Vastikkeellista sosiaaliturvaa pidetään jo itsessään having-ulottuvuutta vaarantavana. Kuntouttava työtoiminta on lain piiriin kuuluville henkilöille velvoittavaa, ja henkilön kieltäytyessä toiminnasta hänen saamansa tuen perusosaa leikataan. Kuntouttavan työtoiminnan lain voi siis jo lähtökohtaisesti katsoa heikentävän sen piiriin kuuluvan henkilön oikeutta säädyliseen elämään, riittävään toimeentuloon sekä hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Onnistuuko kuntouttava työtoiminta kuitenkin velvoittavuudestaan huolimatta tuomaan asiakkaiden elämäntilanteeseen toimeentuloa, hyvinvointia ja turvallisuutta?

Näkemykset toiminnan taloudellisista etuuksista vaihtelevat. Osa asiakkaista kokee toimintarahen sekä matkakorvaukset ”taivaan lahjana” tilanteelleen. Koska asiakkaiden pääasialliset toimeentulonlähteet ovat työmarkkinatuki ja toimeentulotuki, on heidän toimeentulonsa varsin niukkaa yhteiskunnan yleiseen toimeentuloon verrattuna. Toimintaraha maksetaan työtoimintapäivien mukaan. Jos asiakas kykenee työskentelemään esimerkiksi viitenä päivänä viikossa, voi toimintaraha tuoda asiakkaan kuukausittaiseen toimeentuloon jopa 200 euron lisäyksen. Riippuu asiakkaasta, kuinka hän toimintarahen kokee. Sen merkittäväksi

kokevien asiakkaiden having-ulottuvuuteen painottuvan osallisuuden voi sanoa kuntouttavan työtoiminnan myötä kasvavan.

Osan kohdalla tilanne vaikuttaa olevan päinvastainen. Kokemus ilmaisesta työstä sekä toimintarahen riittämättömyydestä ei lisää asiakkaiden kokemuksia riittävästä toimeentulosta tai turvallisuudesta. Pikeminkin tunne oman toimeentulon pienuudesta saattaa korostua. Kokemus saattaa korostua erityisesti integroiduissa työtoimintapaikoissa, joissa asiakkaat työskentelevät muun henkilökunnan rinnalla. Lisäksi toimintarahen menetystä sairauspäiviltä pidetään epäoikeudenmukaisena. Pelko sairastumisesta voi luoda turvattomuutta toimeentulosta ja heikentää asiakkaan osallisuuskokemuksia. Kokemus turvallisuudesta ei myöskään kasva tilanteessa, jossa asiakas vastoin tahtoaan ohjataan kuntouttavaan työtoimintaan etuuksien menettämisen pelossa.

Osallisuuden belonging-ulottuvuudella tarkoitetaan asiakkaan kuulumista ja jäsenyyttä erilaisiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Belonging-ulottuvuus vaikuttaa lisääntyvän having-ulottuvuutta enemmän kuntouttavan työtoiminnan myötä. Asiakkaiden halu tehdä töitä on suuri, jolloin kokemus työttömyydestä on saatanut vähentää tunnetta kuulua muuhun yhteiskuntaan. Vastauksista nousee esille tunne omasta hyödyllisyydestä sekä kokemus mielekkästä tekemisestä. Kokemus mielekkästä tekemisestä ja omasta merkityksellisyydestä voi edistää asiakkaan kokemusta täysivaltaisesta yhteiskunnan jäsenyydestä.

Kuulumista voidaan tarkastella myös yhteisöjen tasolla. Kuten toiminnan vaikutusten yhteydessä tuli ilmi, asiakkaat ovat saaneet toiminnan ansiosta sosiaalisen ympäristön, ja noin 15 % vastaajista kokee sosiaalisten taitojen ja kontaktien lisääntyneen. Tavoitteet sosiaalisen tilanteen parantamiseksi toteutuivat tavoiteltua enemmän. Myös muussa kirjallisuudessa on havaittu kuntouttavan työtoiminnan sosiaalinen vaikutus asiakkaan elämään (esim. Luhtasela 2009, Tammelin 2010). Jos asiakas on ennen kuntouttavaan työtoimintaan osallistumistaan ollut pitkän aikaa työttömänä ilman sosiaalista ympäristöä, voi työyhteisön saaminen toiminnan kautta voimistaa merkittävästi kuuluvuuden tunnetta. Vertaistuen merkitys nousi aineistosta esille. Myös muussa kirjallisuudessa on havaittu vertaistuen mahdollistuminen kuntouttavan työtoiminnan kautta (esim. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 103). Erityisesti työpajoilla monet asiakkaista ovat samankaltaisissa elämäntilanteissa. Tämä voi luoda tunteen yhteenkuuluvuudesta, jollaista asiakkailla ei aikaisemmin ole ollut. Tunne kuulumisesta vaatii kuitenkin tunteen työyhteisöön kuulumisesta. Parhaassa tapauksessa kuntouttavan työtoiminnan asiakas on osa työyhteisöä, huonoimmassa puolestaan ulkopuolinen sekä virallisesti että epävirallisesti (Tammelin 2010, 71). Kaikkien vastaajien kohdalla tunne kuulumisesta ei toteudu yhtä hyvin. Toivottiin esimerkiksi keskusteluapua, jotta ryhmään sopeutuminen kävisi helpommin sekä työilmapiiriin parantamista.

Acting-ulottuvuudella tarkoitetaan pyrkimystä ottaa asiakas itse mukaan oman tilanteensa suunnitteluun. Tämä toteutuu dialogisella asiakastyöllä. Jos asiakasta kuullaan ja hänen toiveensa huomioidaan aktivointisuunnitelmaa laadittaessa tasaveroisessa asemassa viranomaisten kanssa, voi asiakkaan kokemus omista vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksistaan kasvaa. Vaikka asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa aktivointisuunnitelmaan ei suoraan kysytty, kuvaa suunnitelman tunteminen osin asiakkaiden osallistumista. 90 % vastaajista tiesi, että heille on laadittu aktivointisuunnitelma. 80 % tunsi sen sisällön. Valtaosan suhteen osallisuus vaikuttaa ainakin tältä osin toteutuvan. Kaikkien kohdalla näin ei kuitenkaan ole. Olisi kiinnostavaa selvittää, kuinka nämä asiakkaat ovat aktivoinnin kokeneet. Lisäksi tulee huomioida, että pelkkä suunnitelman sisällön tunteminen ei kerro asiakkaan vaikutusmahdollisuuksista suunnitelmaa laadittaessa. Toiminnallisen ulottuvuuden mukaisesta osallisuudesta voi kertoa myös kuntouttavasta työtoiminnasta ”kadonneiden” suuri määrä. Belonging-ulottuvuuden syrjäytymisen vastinparin voidaan katsoa liittyvän vetäytymiseen ja osattomuuteen. Jos asiakas ei katso, että toiminta vastaa hänen tavoitteitaan, voi poissa jääminen tuntua parhaalta vaihtoehdolta. Sama vetäytyminen voidaan havaita myös niiden asiakkaiden kohdalla, joilla ei ole näkemystä siirtymistä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen.

Acting-ulottuvuuden mukaista osallisuutta kuvaavat myös kuntouttavan työtoiminnan vaikutukset elämänrytmiin, virkistymiseen sekä aktivoitumiseen. Vaikuttaa siltä, että asiakkaiden mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ja ottaa siitä kiinni, paranevat. Elämänrytmin avulla päivittäisten asioiden hoitaminen helpottuu, asiakkaat voivat kokea onnistumisen elämyksiä ja heidän kykynsä ottaa vastuuta oman elämänsä asioista kasvaa. Asiakkaat valtaistuvat ja tulevat toimijoiksi omassa elämässään. Tätä voi pitää jo itsessään merkityksellisenä.

Johtopäätökset

Selvityksen tarkoituksena on ollut selvittää asiakasosallisuutta kuntouttavassa työtoiminnassa. Asiaa on tarkasteltu kahden tutkimuskysymyksen kautta. Kysymyksellä asiakkaan ohjautumisesta palveluun pyrittiin selvittämään, kuinka tietoinen asiakas on omasta aktivointiprosessistaan sekä asiakkaan odotuksia ja tavoitteita palvelulle. Toisen tutkimuskysymyksen kautta on ollut mahdollista verrata asiakkaan odotuksia ja tavoitteita toteutuneeseen palveluun. Kuinka onnistuneena kuntouttavaa työtoimintaa voidaan asiakkaan kannalta pitää? Tässä luvussa tuodaan esille aineistosta nousseita johtopäätöksiä.

Asiakkaat vaikuttavat olevan varsin tietoisia omasta aktivointiprosessistaan. Valtaosa tietää, että heille on tehty aktivointisuunnitelma. Monet tuntevat lisäksi suunnitelmansa sisällön. Tätä voidaan pitää osallisuuden kannalta hyvänä asiana. Asiakkailta kysyttiin ainoastaan, tietävätkö he suunnitelmasta sekä tuntevatko he sen sisältöä. Vastauksista ei siis voida päätellä, kuinka paljon asiakkaat ovat itse suunnitelman sisältöön vaikuttaneet. Voidaan olettaa, että ainakaan se viidesosa vastaajista, joka ei tuntenut aktivointisuunnitelmansa sisältöä, ei ole osallistunut sisällön määrittelyyn riittävästi. Osallisuutta aktivointisuunnitelman laatimisen yhteydessä ei voida tämän enempää aineiston perusteella tarkastella.

Asiakkaiden odotukset ja tavoitteet palvelulle liittyvät usein sekä työllistymiseen että elämänhallinnan parantamiseen. Yleisin toiminnalle asetettu tavoite liittyy työelämän harjoitteluun sekä mielekkään tekemisen saamiseen. Toiseksi yleisin tavoite liittyi elämänrytmiin saamiseen. Työllistyminen mainittiin tavoitteissa kolmanneksi useimmin. Lisäksi toivottiin terveydentilan kohentumista, päihteettömyyttä sekä sosiaalisten taitojen lisääntymistä. Vaikuttaa siltä, että asiakkaat ovat varsin tietoisia omasta työkyvystään ja työllistymisen esteistään. Monet toivovat kuntoutuvansa, tämän jälkeen toiveissa hämmöittää työllistyminen.

Vastaajat kokevat toiminnalla olleen monia myönteisiä vaikutuksia elämälleen ja kokevat toiminnan vastanneen varsin hyvin heidän sille asettamia tavoitteita, 90 % vastaajista on tyytyväisiä siihen, että on osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan.

Yleisimmin manitittu toiminnan vaikutus liittyy elämänrytmiin. Toiseksi eniten vastaajat kokevat toiminnan tukeneen sosiaalisten taitojen ja kontaktien kehittymistä, ja kolmanneksi yleisimmin se on mahdollistanut mielekästä tekemistä. Toiminta on myös antanut mahdollisuuden oppia uutta. Lisäksi se on joidenkin kohdalla parantanut taloudellista tilannetta ja terveydentilaa sekä vähentänyt päihteidenkäyttöä. Samankaltaisia vaikutuksia on havaittu myös muussa kirjallisuudessa (esim. Luhtasela 2009, Karjalainen & Karjalainen 2010, Tammelin 2010). Kuten voidaan huomata, tavoite elämänrytmistä vaikuttaa toteutuneen vastaajien elämässä parhaiten. Toive sosiaalisista taidoista ja kontakteista on toteutunut useammalla kuin se on ollut tavoitteena. Työelämän harjoittelu ja mielekäs tekeminen ei ole puolestaan toteutunut yhtä monella kuin se on ollut tavoitteena. Tämä puute nousee esille kehittämisohdotuksissa. Työllistymiseen liittyvän tavoitteen toteutumista ei tämän selvityksen puitteissa ole mahdollista tarkastella.

Vaikuttaa siltä, että toiminnan sosiaalipoliittinen hyöty asiakkaiden elämän kannalta on suuri (myös Karjalainen & Karjalainen 2010). Heidän osallisuutensa arkipäiväisessä elämässään kasvaa. Acting- ja belonging-ulottuvuuksilla tarkasteltuna asiakkaat kokevat osallisuutensa parantuvan kuntouttavan työtoiminnan ansiosta. Asiakkaat saavat elämäänsä rytmiä, sosiaalisen ympäristön, ja he valtautuvat toimimaan omaa elämäänsä koskevilla asioilla. Asiakkaiden oma kokemus osallisuudestaan ja mahdollisuuksistaan on jo itsessään tärkeä tulos. Kuntouttavan työtoiminnan voidaan sanoa tässä suhteessa onnistuvan.

Osallisuutta voidaan tarkastella myös rakenteellisesta näkökulmasta. Lisääntykö asiakkaiden osallisuus koko yhteiskunnan tasolla? Kuten aineistosta nousee esille, kuntouttavan työtoiminnan työelämään liittyvät tavoitteet toteutuvat sosiaalipoliittisia heikommin. Asiakkaat olisivat toivoneet enemmän työelämän harjoittelua sekä mielekästä tekemistä. Vaikka asiakkaiden siirtymiä ei tässä selvityksessä voida tarkastella, on muussa kirjallisuudessa havaittu, että siirtymät työmarkkinoille ovat vähäisiä (esim. Karjalainen & Karjalainen 2010). Sama voidaan havaita Vantaan asiakastilastoista. Vaikka sosiaalipoliittiset hyödyt ovat itsessään merkityksellisiä, ei niillä voida sanoa olevan suoraa vaikutusta asiakkaiden työelämäosallisuuden kannalta. Ne eivät myöskään pelkästään vastaa niin asiakkaiden kuin järjestelmän tavoitteisiin.

Asiakkaiden näkemykset siirtymistä tuovat esille asiakkaiden toiveikkuuden tulevaisuuden suhteen. Yli 40 % vastaajista näkee tulevaisuudessa työllistyvänsä. Usko omiin mahdollisuuksiin kertoo hyvää vastaajien työkykyuskomuksista sekä omista tasaveroisista mahdollisuuksista työmarkkinoilla. Toisaalta neljäsosa vastaajista ei osannut sanoa, minne tulee toiminnan jälkeen siirtymään. Asiakkaiden täysivaltaiseen toimijuuteen ja heidän kykyuskomuksiinsa perustuvan (acting) osallisuuden voidaan sanoa toteutuvan vastaajien välillä vaihtelevasti. Erityisen heikossa tilanteessa ovat vastaajat, jotka uskovat toiminnan jälkeen pysyvänsä työttöminä työnhakijoina.

Asiakkaiden esilletuomat kehittämis ehdotukset liittyvät kuntouttavan työtoiminnan rakenteellisiin piirteisiin. Ehdotukset tuovat osin esille kokemuksen yleisemmästä yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Useimmin mainittu kehittämis ehdotus liittyy toiminnan taloudellisiin etuuksiin ja toimintarahen suuruuteen. Osa asiakkaista kokee toimintarahen liian pieneksi ja katsoo tekevänsä ilmaista työtä. Having- ulottuvuudella tarkasteltuna kokemus taloudellisesta riittämättömyydestä heikentää asiakkaiden osallisuutta. Kokemus toimintarahen riittämättömyydestä ja ilmaisesta työstä nousee esille myös muussa kirjallisuudessa (esim. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, Karjalainen & Karjalainen 2010, Oksman 2010, Tammelin 2010, Sandelin 2013). Kokemukset kuitenkin jakaantuvat, koska kuten muussa kirjallisuudessa, myös vastaajista osa koki toimintarahen parantaneen taloudellista tilannettaan. Toinen kehittämiskohde liittyy jo mainittuun toiveeseen työelämään selvemmin suuntautuvista työtehtävistä. Vastaajat toivovat enemmän ”työn osaamista”. Tämä voi liittyä toiveisiin työllistyä toiminnan jälkeen. Myös toiminnan jälkeisiä jatkoja tulisi kehittää. Kommenttien yhteydessä osa vastaajista toi esille toiveen yksilöllisemmästä palvelusta sekä paremmasta ohjauksesta. Molemmat liittyvät asiakkaiden tarpeeseen saada paremmin omaa tilannettaan vastaavaa palvelua. Lisäksi osa vastaajista toivoi parannuksia työtoimintapaikalle sekä toiminnan rakenteisiin.

Pohdinta

Asiakaskokemusten huomioiminen kuntouttavan työtoiminnan kehittämisessä on tärkeää asiakkaan osallisuuden mahdollistumiseksi. Toiminnan vaikutukset yksilön tilanteelle jäävät heikoiksi jos palvelua ei onnistuta sopeuttamaan yksilön tarpeisiin. Pitkäkestoisella ja moniammatillisella toiminnalla asiakkaiden siirtymät palvelusta toiseen mahdollistuvat (Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia 2011, 27). Siirtymät vastaavat sekä yksilön että yhteiskunnan tavoitteita. Kuntouttava työtoiminta ei nykyisellään vaikuta vastaavan osa asiakkaista tarpeisiin, ja se keskeytetään usein. Tämä kuvastaa palvelun vastaavuutta yksilön tavoitteiden kannalta. Havainnot ovat kyselyaineiston lisäksi nousseet esille myös muissa aiheita käsittelevissä selvityksissä. Niiden voidaan katsoa ainakin osittain kuvaavan toiminnan laajempia kehittämistarpeita.

Palvelun mahdollisimman tarkoituksenmukaista toteutusta tulisi tarkastella asiakkaan kannustimien kautta. Kannustimilla tarkoitetaan niitä asiakasta motivoivia tekijöitä, jotka innostavat häntä osallistumaan toimintaan. Kannustimet voivat liittyä esimerkiksi toiminnan taloudelliseen, sosiaaliseen tai kokonaisvaltaiseen elämänhallintaan puoleen. Asiakkaan motivaation huomioonottaminen edesauttaa asiakasosallisuuden toteutumista. Tärkeimmät kehittämis ehdotukset liittyvät toiminnan taloudellisiin kannustimiin, henkilökoh- taisen palvelun tarpeeseen, mielekkäämpiin ja paremmin työelämään suuntautuviin työtehtäviin sekä ohja- uksen kehittämiseen.

Kuntouttavan työtoiminnan taloudellisia kannusteita tulisi lisätä. Sekä aineistossa että muussa kirjalli- suudessa nousi esille asiakkaiden kokemus toimintarahaa liian matalasta tasosta. Myös kuntouttavan työ- toiminnan muut etuudet suhteessa palkkatyön etuuksiin koetaan heikoiksi. Kokemus ilmaisesta työstä ei motivoi työskentelyyn. Erityisesti kunnan toimialoilla työskentely palkkatyötä tekevien työntekijöiden joukossa koetaan epäoikeudenmukaiseksi (esim. Karjalainen & Karjalainen 2010, 65). Asiakkaat kritisoivat toimintarahaa menetystä sairauspäiviltä ja toivovat eläkettä kuntouttavan työtoiminnan jaksolta. Lisäksi tulisi miettiä kuntouttavan työtoiminnan etuuksia suhteessa muihin työllisyyspalveluihin. Asiakkaiden siir- tymiä palvelusta toiseen saattavat vaikeuttaa erilaiset kannustinloukut. Monilla kuntouttavan työtoiminnan asiakkailla on esimerkiksi huomattu olevan velkoja (esim. Sandelin 2013). Velat eivät vaikuta toimintara- han suuruuteen, mutta asiakkaan siirtyessä esimerkiksi palkkatuetuun työhön, korvaus muuttuu veronalai- seksi ja velat siirtyvät ulosottoon (esim. Luhtasela 2009, 63). Tämä vähentää asiakkaan kannustimia siirtyä työllisyyspalveluissa eteenpäin. Koska monet asiakkaat siirtyvät toiminnan päätyttyä uudelle kuntouttavan työtoiminnan jaksolle, tulisi toiminnan etuuksia miettiä entistä tarkemmin erityisesti pitkäaikaisasiakkaiden kohdalla.

Toiminnan yksilöllisempi suunnittelu lisäisi asiakkaan kannustimia osallistua kuntouttavaan työtoimin- taan. Asiakkaat ovat heterogeeninen ryhmä, jonka tarpeet palvelulle poikkeavat toisistaan. Jos kuntouttava työtoiminta ei tunnu asiakkaasta tarkoituksenmukaiselta eikä vastaa hänen henkilökohtaisia tavoitteitaan, eivät asiakkaan kannustimet osallistua ole suuret. Asiakas tulisi ottaa täysivaltaisena toimijana mukaan aktivointisuunnitelman laatimiseen. Asiakkaan kuuleminen ei osallisuuden toteutumiseksi aina riitä (esim. Kaskisaari ym. 2010). Asiakkaan kokemustiedolle tulisi antaa tasavertainen rooli toiminnan muotoilussa.

Toive mielekkäistä työtehtävistä liittyy osin henkilökohtaisemman palvelun tarpeeseen. Tehtävät voisi- vat suuntautua lähemmäksi työelämää niiden asiakkaiden kohdalla, joiden tavoitteet toiminnalle liittyvät pääasiassa työllistymiseen. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä yrityksissä on ehdotettu ratkaisuksi paremman työelämään suuntautumisen sekä mielekkäiden työtehtävien varmistamiseksi (esim. Klem 2013). Toisaalta tehtävien kuntouttava puoli olisi mahdollista varmistaa niiden asiakkaiden kohdalla, joilla matka avoimille työmarkkinoille on vielä pitkä. Yksilökohtaisempaan palveluun liittyy myös toive pidem- mästä kuntouttavan työtoiminnan jaksosta, joka vaikuttaa joidenkin asiakkaiden kohdalla tarkoituksenmu- kaiselta vaihtoehdolta.

Henkilökohtaisempaan palveluun liittyy myös ohjauksen lisääminen ja kehittäminen. Asiakkaat kaipa- vat intensiivisempää ja omat tarpeensa huomioivaa ohjausta. Ohjausta tulisi lisätä sekä työtoimintapaikoilla että asiakasta palveluun ohjattaessa. Intensiivisemmän ohjauksen avulla voitaisiin mahdollistaa asiakkaalle palvelujatkumo, jossa kuntouttavan työtoiminnan jatkot olisi ketjutettu toiminnan päättymiseen. Yksilökoh-

tainen palveluohjaus huomioisa asiakkaan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen ja estäisi asiakkaan putoamisen palveluverkosta toiminnan päättyessä (Juhila 2006, 177). Kuntien tulisi vaikeasta taloustilanteesta huolimatta ohjata varoja asiakkaiden riittävään ohjaukseen. Rahoittamisen positiiviset vaikutukset ulottuisivat pitkälle.

Palvelujatkojen mahdollistaminen edellyttäisi ohjauksen lisäksi muutosta työmarkkinoiden rakenteessa. Jos avoimilla työmarkkinoilla ei ole tarjota matalan tuottavuuden työtehtäviä, ovat asiakkaiden mahdollisuudet siirtyä töihin pienet. Kotiranta (2008) on kuvannut aktivoinnin paradoksiksi tilanteen, jossa työttömiä pyritään aktivoimaan työmarkkinoille, vaikka työpaikkoja ei riitä kaikille (15). Asiakkaat saattavat kokea tilanteen turhauttavana. Paradoksi tuo hyvin esille aktivoinnin yksilökeskeisen toimintamallin. Muutostarve kohdistetaan yksilöön, ei rakenteisiin. Asiakkaiden työllistymisen esteitä tulisi myös tarkastella lähemmin. Työtehtävien räätälöinnillä, esimerkiksi IMBA/MELBA -työkalua käyttäen, olisi mahdollista sovittaa asiakkaan työkyky ja tietty työtehtävä toisiaan vastaavaksi. Näin asiakkaiden siirtyminen kuntouttavasta työtoiminnasta eteenpäin voisi mahdollistua.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakaslähtöinen kehittäminen nousee tulevaisuudessa entistä tärkeämmään rooliin. Muutos heijastuu myös kuntouttavaan työtoimintaan. Asiakasmäärien kasvu ja toisaalta toiminnan suuri keskeyttämisprosentti asettavat paineita toiminnan kehittämiseksi. Uudistuksilla olisi mahdollista saavuttaa kauaskantoisia muutoksia heikossa työmarkkina-asemassa olevien elämään. Tilaisuus tulisi hyödyntää yhä laajemman yhteiskunnallisen osallisuuden saavuttamiseksi.

Lähteet

- Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004) Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Tutkimuksia 141. Stakes. Gummerus: Saarijärvi.
- Björklund, Liisa & Hallamaa, Jaana (2013) Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa: Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (2013) (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Eichenhofer, Eberhard & Westerveld, Mies (2005) Contractualism: A Legal Perspective. In: In: Sol, Els – Westerveld, Mies (eds.) Contractualism in employment services, The Hague: Kluwer Law International, pp 21–39.
- Hallituksen esitys laeiksi kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 2 ja 10 §:n, työttömyysturvalain 8 luvun 6 §:n ja toimeentulotuesta annetun lain 10 ja 10 a §:n muuttamisesta. Edilex. <http://plus.edilex.fi/kela/fi/mt/stvm20090046>.
- Hvinden, Bjørn & Johansson, Håkan (2007) (edit.) Citizenship in Nordic Welfare States. Dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe. Routledge. New York.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Julkunen, Raija (2008) Sosiaalipolitiikan kansallinen: aktivoitu, valtaistettu, vastuutettu, hylätty? Teoksessa: Niemi, Petteri & Kotiranta, Tuija (toim.) Sosiaalialan normatiivinen perusta. Palmenia, Helsinki University Press, Helsinki, 2008, 183 - 220.
- Karjalainen, Anne (2012) Rakennetyöttömyys Vantaalla. Tietopalvelut, selvityksiä nro 64, C17:2012. Vantaan kaupunki. Vantaa.
- Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu (2010) Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Raportti 38/2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Karjalainen, Jarno (toim.) (2011) Askelia kohti työelämää. ASKEL-hankkeen kokemukset ja toimenpide-ehdotukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere.
- Karjalainen, Vappu & Karjalainen, Jarno (2011) Kuntouttava työtoiminta kunnissa. Arvioita toiminnan järjestämistavasta ja kehityssuunnasta. Raportti 46/2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (2013) (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Karjalainen, Vappu (2008) Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja työhön kuntoutuminen. Teoksessa: Karjalainen, Vappu, Saikku, Peppi, Pasuri, Auvo & Seppälä, Anja (2008) Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Stakes. Helsinki.
- Karjalainen, Vappu, Saikku, Peppi, Pasuri, Auvo & Seppälä, Anja (2008) Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Stakes. Helsinki.
- Kaskisaari, Marja, Tammelin, Mia, Hirvonen, Johanna, Hämeenaho, Pilvi, Ilmarinen, Katja, Vartiainen, Anssi (2010) Kuntalaisten arvioita sosiaalipalveluista. ParasSos-tutkimus Keski-Suomen yhdeksän kunnan alueella. Raportti 6/2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Keskitalo, Elsa (2008) Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. Research Report 177. Stakes. Helsinki.
- Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka? Teoksessa: Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (2013) (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Klem, Simo (2013) Työllistymistä tukeva toiminta , työtoiminta ja työhönvalmennus sosiaalihuollossa. Kuntaraportti 2013. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Kuntouttavan työtoiminnan starttirahat. Vantaan kaupunki, KOPPI -hanke. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/ba384087-cc42-4589-aa92-af0f810ff219>.
- Kuntouttava työtoiminta. Vantaa. http://www.vantaa.fi/fi/tyo_ja_elinkeinot/tyollisyysasiat/kuntouttava_tyotoiminta.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>.
- Luhtasela, Leena (2009) Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Lääperi, Raija (2013) KEVÄTPISAROITA. KEVÄT -hankkeen väliarviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Jyväskylä.
- Lääperi, Raija (2012) Asiakkaiden arvioita työllisyyspoliittisista hankkeista. KEVÄT -tukirakenne. Esitys 8.10.2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mattila, Ira (2010) Kuntouttavan työtoiminnan alkukartoitusryhmät – ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen Vantaalla. Laurea –ammattikorkeakoulu. Vantaa.
- Mattila, Ira (2013) Koivukylän starttirahat. Raportti pilottiryhmästä ajalta 17.9.-16.12.2012. Vantaan kaupunki, KOPPI -hanke. Vantaa.

- Muuri, Anu (2008) Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää? Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimitettiin. Helsingin yliopisto, Stakes. Helsinki.
- Oksman, Ilkka (2010) Asiakkaat palvelujen arvioijina – Asiakkaiden tulkintoja työllistymistä edistävästä palveluista. Laurea ammattikorkeakoulu. Vantaa.
- Pitkääikaistyötön. Käsitteet ja määritelmät. Tilastokeskus. <https://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/pitkaaikaistyot.html>.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno (2012) Osallisuus syrjäytymisen vastaparina. Osallisuuden edistämisen yksikkö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/rakenne/yksikot/osallisuuden_edistaminen/osallisuus_syrjaytymisen_vastaparina.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno (2013) Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa: Era, Taina (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Julkaisuja 156. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.
- Ristolainen, Merja (2010) Vantaan kaupungin työllisyyspalveluiden kuntouttavan työtoiminnan Starttiryhmän käsikirja. Laurea ammattikorkeakoulu. Vantaa.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) Kvali-MOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>.
- Sandelin, Iris (2013) Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana. Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Työpaperi 8/2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Serrano Pascual, Amparo & Magnusson, Lars (2007) (toim.) Reshaping welfare states and activation regimes in Europe. P.I.E. – Peter Lang. Bryssel.
- Tammelin, Mia (2010) Kokemuksia sosiaalipalveluista. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasfoorumit Keski-Suomessa. Raportti 31/2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Theodore, Nik & Peck, Jamie (2000) Searching for best practice in welfare-to-work: The means, the method and the message. Policy & Politics vol. 29 no 1: 81 - 98.
- Toikko, Timo (2006) Asiakkaiden osallistuminen palveluiden kehittämiseen. Artikkel. Työpoliittinen Aikakauskirja 3/2006.
- Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia. Asiantuntijaryhmän ehdotukset heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:4. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Vantaan kuntouttavan työtoiminnan tilastot 2010, 2011, 2012, 2013. Vantaan kaupungin työllisyyspalveluiden toimiala.